

Fahriye Arık

On Beşinci Asır Tarihçilerinden

NEŞRÎ

nin

HAYATI VE ESERLERİ

Osman Bey ve Orhan Bey devirlerinin
incelenmesi

İstanbul
BOZKURT BASIMEVİ
1936

Fahriye Arık

On Beşinci Asır Tarihçilerinden

NEŞRÎ

nin

HAYATI VE ESERLERİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	61394
Tas. No:	929 NES

**Osman Bey ve Orhan Bey devirlerinin
incelenmesi**

İstanbul
BOZURKT BASIMEVİ
1936

Önsöz

Neşri niçin Osmanlı İmparatorluğu tarihinin oldukça eski ve özene değer kaynak-
tetkik ediliyor larından biri olarak sonraki müverrihler ve vak'anüvislerin eserlerinde
sıksık adı geçen Neşri tarihi ve müellifi hakkında bütün bir inceleme yapılmamıştır.
Hammer'in ilk devir için başlıca me hazlarından olan Neşri tarihinin ulusal tarihimizin
kaynakları arasında elbette bir yeri ve değeri vardır. Bilinmelidir ki tarihimizin Fatih'e
kadar bir yüzyıldan artık parçasını aydınlayabilecek olan bitikler ancak «Tevârih-i âl-i
Osman» lardır. Bunlardaki vak'alar, rivayetler üzerine yazıldığından ve elimize gelen
nushalardan birçoğunun son yaprakları eksik ve ötekilerin ilâveli olduğundan hangilerinin
daha eski ve güvenilebilir olduğunu kestirmek güçtür.

Eskiliği ileri sürülen «Uruc Bey» ve «Aşık Paşa Zâde» de bulunmayan malûmatın
Neşri tarihinde bulunuşu bu tarihin değerini artırır. «Tevârih-i âl-i Osman» şeklinde
yazılan anonimlerin genişletilmiş şeklini gösteren bu tarih için, ciddi bir incelemenin
gerekliği açıkça görülür.

Neşri hakkında Ashında birer katalog olan Babinger ve Flügel'in bitiklerindeki [1]
etütler ve basıl. Neşrinin tarihi ve şahsı hakkındaki incelemeler pek derin değildir.
miş Neşri me- Bursa M. Tahir Beyin Osmanlı Müelliflerindeki (c. III, s. 151) yazı-
tinleri sinda bazı eklenme malûmat varsa da yanlıştan kurtulamamıştır. Ede-
biyat mezunlarından Niyazinin tezindeki Neşri başlamı ise eskiye artık bir nesne katmamıştır.
(XV inci Asır Tarihçileri, 1932, Türkiyat Enstitüsünde).

Süreyya Efendinin «Sicill-i Osmâni»sindeki malûmat hem eksik hem yanlıştır (c. IV, s. 107).

Neşri ve tarihi hakkında birçok müsteşrikin makaleleri muhtelif mecmualarda çıkmış-
tır. Bunlardan Nöldeke Z. D. M. G. mecmuasında, XIII, 1859 Leipzig. nushasında «Neşri
tarihinden iktibaslar» (Auszüge aus Neşri's Geschichte des Osmanischen Hauses) adlı
makalesinde (s. 176-184) 8 sayfalık bir önsöz yazarak Neşri tarihini hiç olmazsa dil bakımın-
dan tetkik etmiştir; Aynı mecmuada (184-218) Osman ve Orhan devirlerini, 1861 Leipzig,
XV, nushasında Neşri tarihinin, hayatı ile ilgili olan muhtelif bölümlerini tercüme ve haşiye-
lerle metin olarak neşretmiştir. Neşri tarihinin metin olarak basılmış bazı kısımları diğer
mecmualarda da vardır (Der İslam 1921 s. XI). Babinger Simavna'lı Bedreddin vak'ası
hakkında Türk kaynaklarının yazdıkları kısımları almış ve s. 38 de bu münasebetle Neş-
riyi de zikrederek s. 39-40 ta Şeyh Bedreddin vak'asını aynen almıştır. Bu makale Cemal
Köprülü tarafından tercüme edilmiş ve Şeyh Bedreddin parçası da aynen çıkmıştır
(Dergâh, sayı 22, 157-158, 1338 Mart). Metin olarak N. W. T. H. Bernhauerin quellen für
Serbische Geschichte aus Türk Uukunden; Türk vesikalarından Sırp tarihine kaynaklar,
Wien, 1857 adlı eserinde Viyana nushasını me haz olarak kullanmış ve bazı parçalarını
eserine almıştır. Neşrinin hayatına dair ilk malûmatı bu vermiştir [2].

[1] Fr. Babinger : G. O. W. , Flügel : A. P. T. H. , II, 209.

[2] Babinger D. I. 1921 S. XI.

Smirnov «Obroskovye Proizv. Osm. Lit., 1903, Osmanlı Edebiyatı Antolojisi» adlı kitabında «Cihannüma-eser-i Mevlânâ Mehmed Neşri», başlığı ile Neşri tarihinin 1481-1512 arasında yazılması icabettiğini ve Âşık Paşa Zâde'den istifade ettiği fikirlerini ileri sürmüştür. Ve Yıldırımın Boğazkesen hisarını yaptırmayı, Temürle savaşı, ondan sonra Anadolu durumu, Bayazıdın eserleri kısımlarını 19-24. sayfalarda metin olarak almıştır.

Dergâh mecmuasında (sayı 34, s. 153, 1338 eylül) Hüseyin Namık «Osmanlılar ve Kayıhan kabilesi» adlı makalesinde Neşrinin Süleyman Şah hakkında bazı paragraflarını (bazısının Neşriye ait olduğunu bilmiyerek) neşretmiştir.

Pr. Wittek «En eski Osmanlı menbaları meselesine müteallik Neşriden ıktibaslar», (M. O. G. 1921-22, mecmuasında) adlı makalesinde Babingerin D. I. XI' deki makalesini hülâsa ve tenkit ederken Osmanlı kaynaklarını da tahlil eder. S. 81-85 te Neşri ve kitabı hakkında düşüncelerini söylerken kitabını 1485-1495 senelerinde (Nöldekenin söylediği gibi) yazamayacağını iddia eder ve «Merhum Bayazıd» sözlerini, eserin ikinci Bayazıdın ölümünden sonra yazılmış olduğuna tanık olarak gösterir. Bundan sonra Âşık Paşa Zâde ile Neşriyi fıkra fıkra mukayese ve benzer kısımlarını tespit eder. Âşık Paşa Zâde'nin 25 yıl önce yazmasından dolayı, Neşrinin müstakil kısımları bulunmakla beraber, bu tarihten, fakat bugünkünden değişik olan bir nushadan, istifade ettiği neticesine varır. Babinger, Pr. Wittek'in hükümleri eskimiş olduğu kanaatındadır[1].

Neşrinin hayatı hakkında J. H. Merdtmann'ın D. I. XIII, 1923, s. 166 - 168 de verdiği malûmat dikkate değer. Burada Mordtmann Neşri'ye bir akraba buluyor; diyor ki: Âli'nin Kühül-Ahbârında İkinci Murad ülemâsı arasında, Bursada oturmuş ve müderrislik yapmış bir Mehmed ibn Neşri zikrediliyor. İsimlerle oturdukları yerin bir olması bunun bizim müverrih Neşrinin büyük babası olması ihtimalini kuvvetlendiriyor. Pr. Mordtmann'ın bu faraziyesinin dayandığı yerin sağlam olmadığı kanaatındayım. Bazı Türk tarihçilerinin de Neşri hakkındaki fikirleri makalelerinde görülmektedir: Necip Asım, Osmanlı Tarihî nüvisleri ve Müverrihleri (T.O.E. M., Yıl 1, S. 40); Ahmet Refik, Tevârih-i Âli-i Osman (T. T. E. M., sayı 91, 1926, yıl 16).

Bunlardan başka Kiel Üniversitesi profesörlerinden Dr. Theodor Menzel tarafından bir tetkik eseri hazırlanmakta olduğunu da öğrendim. Fakat bu tetkiki henüz bastıramamıştır[2].

Ankara Etnoğrafya Müzesi müdürü Osman Ferit dahi iki yıldanberi Neşri'nin hayatı ve tarihi üzerinde çalışmış ve birçok malûmat derlemişse de notlarını tamamlayıp bastıramamıştır.

İstenilen malûmatın mehazlarda bulunmayışı Neşri'nin hayatı ve tarihi hakkında muhtelif faraziyelerin ve indî düşüncelerin ortaya atılmasına meydan veriyor. Bunun içindir ki meselenin dağruluk ve keskinlik içinde incelenmesi mümkün olmuyor. Bununla beraber ulusal tarihimizin iki yüz yıllık ve daha artık vak'alarını içine alan parlak bir çağın değerli me hazını aydınlatmak tarihimize olan bir vazifeyi yapmak demektir.

Bunu da yalnız tarih kitabını tetkik ederek değil, müellifin ismi, şahsı, karakteri ve içtimai mevkii tetkik ederek meydana koymak gerektir. Bir eserin yazılmasında bunların da tesiri vardır.

[1] Babinger : G. O. W. S. 38 . Wittek'in makalesi Ragıp Hulusî Bey tarafından tercüme edilmiştir (Edebiyat Fakültesi Mecmuası, yıl II, sayı 4, 1922).

[2] Bu tetkiki yaparken, bana yardım olsun diye, Kiel nushasının bazı kısımlarının fotoğraflarını göndermek iyiliğinde bulunan sayın Profesör Menzel'e burada teşekkür etmeyi borç sayarım.

NEŞRİNİN HAYATI

*Doğduğu yer ve tarih — Ocağı — Adı — Hayatı — Memuriyeti
Müderrisliği — Okuması — Vak'anüvis mi — Şairliği — Ölümü*

Doğduğu yer ve tarih Neşrinin hangi tarihte doğduğunu bilmiyoruz. Anadolu şehirlerinin birinde doğmuştur. Muhtelif kaynaklarda Karamanlı, Bursalı, Germiyanlı olduğu kaydedilmektedir [1]. Karamanlı olduğunda birleşik olan tezkereciler birbirleriyle çağdaş olduklarına göre bu uygunluğun ehemmiyeti azalır. Germiyanlı olduğunu yazan Evliyâ Çelebi ise tarihten ziyade bir coğrafya kitabı yazdığından bu yönde müverrih Âliye hak vermek lâzımdır ve Neşrinin Bursalı olduğu hükmünü vermekte acele etmemek gerekir. Fakat Bursada büyüdüğü muhakkaktır[2].

Ocağı

Ailesi hakkında hiç bir malûmat yoktur. Babinger Mordtmanna uyararak[3], Neşriye hiç olmazsa bir akraba bulmaya çalışıyor ve diyor ki «Âli Kühül-Ahbârında (varak 225) II. Murad ülemâsı arasında مولانا محمد بن نثرى nin hayatından bahsediyor. Bu anlatışa göre, bu adam gençliğinde Bursaya gelmiş, Sultan Medresesinde çalışmış, sonra buraya müderris tayin edilmiş ve burada ölmüştür. İsmi az olduğuna ve başka yerlerde görülmediğine, oturduğu yerle hayatının uyarlığına binaen J. H. Mordtmann dediği gibi her halde iki şahıs arasında her hangi bir akrabalık kabul edilebilir». Ad benzerliği, oturduğu yerle hayatının uyarlığı bir akrabalık bulmak için yeter delil değildir.

II. Murad ülemâsından birisine ait olan bu ad Âli nushalarında başka başkadır. Murad Mollada Hamidiye kütüphanesindeki Kühül-Ahbârda محمود بن نثرى , Üniversite kütüphanesindeki nushada محمد بن نثرى şeklinde. Âliye me haz olan Şakayık-i Nu'mâniyye ve tercümelerinde ise محمد بن بشر yazılıdır[4]. Şu halde ad benzerliği bir müstensih yanlışından başka bir şey değildir. Neşrinin Bursalı olduğuna gelince : Kaynaklardaki kayıtların zayıf olduğunu evvelce söylemiştik. Binaenaleyh II. Murad zamanında yaşayan bu adamın bizim müverrih Neşri ile alakası olmadığı görülmektedir.

Adı

Hayatının ilk çağı hakkında başka bilgi yoktur. Flügel (A. P. T. H. c. II, s. 209) ve Babinger (G. O. W. s. 38) kitaplarında Mehmed Neşri diye bir ad koymuşlarsa da Nöldekenin (Z. M. G.) söylediği gibi Neşri adının yalnız tarihinin sonunda (Müze nushası 435) II. Bayazıd için yazdığı öğütte

[1] Riyâzî (tezkiretüşşuarâ, 75), Latîfî (160), Ahîdî (132) Karamanlı; Âşık Çelebi (160) Bursalıymış şeklinde yazarlar (hepsi yazma). Evliyâ Çelebi (Seyyahatnâme, 1, 347) Germiyanlıdır der. Âli (Kühül-Ahbâr, yazma, 210) Anadolu vilâyetindeki kasabatin birindendir, der.

[2] Âli, Kühül-Ahbâr, yazma, 210; Evliyâ Çelebi, seyyahatnâme, I, 347.

[3] F. Babinger : G. O. W. s. 38, 1927 Leipzig.

[4] Taşköprüzâde, şakayık-i Nu'mâniyye (arapça), 30; Mecdî tercümesi, 100; Hoca Sadeddin, Tâciüttevârih, II, 439

geçtiği görülmektedir. Hiç bir mehzaz göstermeden Mehmed adını ilk defa Kâtip Çelebi kaydediyor [1]. Bursalı M. Tahir de (O. M. III, 151) kitabına bu adı almıştır. Neşri adının bir mahlâs olduğu gerçektir diyebiliriz. Fakat asıl adı daha eski kaynaklarda yazılı değildir.

Hayatı

Neşrinin hayatını çocukluğundan başlayarak sona doğru güdecek olursak görürüz ki ilk devir pek karanlıktır. Bunun için de ne Neşrinin doğduğu yeri, ne doğduğu tarihi, ne de ailesini seçebiliriz. Neşri daha gençliğinde kütüpanelerde çalışmaya başlamış ve bilhassa tarih mütalea etmiştir[2].

Memuriyeti, Müderrisliği

Fatih Mehmed zamanında memuriyetlerde bulunmuş ve çalışması sayesinde II. Bayazıd zamanında müderrisliğe kadar ilerlemiştir. Bursada Sultan Medresesinde müderris olduğunu kitabında yazar[3]. Kâtip Çelebi bunu teyid eder[4]. Arapça ve farsçayı gerçekten öğrenmiş ve bu dillerde yazılı edebiyat ve tarih kitaplarını okuyarak bu alanda ilerlemiştir[5]. Bu arada vakit buldukça tarihi için müsveddeler hazırlamıştır[6].

Vak'anüvis mi ?

Yoksa Hammerin dediği gibi (M. Atâ tercümesi, IV, 92) II. Bayazıd tarafından bir tarih yazmaya memur edilmemiştir. Eğer böyle bir şey olsaydı Neşri genel tarih değil özel tarih yazardı. Hem muasırı olan Bitlisli İdris bu işi yapıyordu. Neşrinin zamanının padişahını öğmesine gelince bu da görenekten ve belki de bir nesne ummasından dolayıdır.

Yaksa o, dağınık tarihleri toplayarak, hele Türk dilinde hiç bulunmayan ilk genel tarihi yazmak isteğiyle işe başladığını mukaddemesinde açıkca söyler [7]. Bu eser Bayazıd zamanında beyaza gelmiştir.

Şairliği

Hayatında birçok kederler görmüş ve onmamıştır[8]; Şuarâ tezkerelerinde, ün salmadığı bildirilmekle beraber Yavuz Selim zamanında şiirle uğraştığı kayıtlıdır.

Ölümü

Elimizdeki kaynaklarda hayatına ait fazla bilgi yoktur. Hiç birisinde Neşrinin ölüm tarihini göremiyoruz; Lâtîf tarih göstermiyerek Yavuz Selim zamanında öldüğünü söyler. Babinger 1520 (926) yı ölüm tarihi olarak kabul edebileceğimizi yazıyor[9]. Neşri tarihinin II. Bayazıd da ihtiva ettiği göz önünde tutulursa bu kayıt pek aykırı değildir.

Mezarının Bursada Mevlevî Süleyman Efendi yanında olduğu ve bir yol genişlemesi üzerine yola gittiği Osmanlı Müelliflerinde (III,151) yazılıdır.

[1] Kâtip Çelebi, Keşfizzünûn, I, 218.

[2] Neşri tarihi v. 1. İ. قدر الطاعة اکثریت علم تاریخین بر کتاب جمع ایدوب .

[3] Neşri, Viyana nushasından naklen Flügel : A. P. T. H. c II, s. 209.

[4] Kâtip Çelebi, Keşfizzünûn, I, 218.

[5] Neşri tarihi v. 14. بعضی تواریخ بحمدہ ذکر اولئو : v. 1. هیچ بر تاریخیدہ دخی موقعندہ واقع اولمادش خصوصاً تورکی لساندہ : v. 1. بعضی تواریخ بحمدہ ذکر اولئو : v. 14.

[6] Neşri tarih v. 1. پس ابتداء طالعن نقل مساعدہ اندیکہ الی یومنا هذا تسوید ایدوب .

[7] 10 uncu sayfadaki Neşri mukaddemesine bakınız,

[8] Âliden naklen Neşrinin şiiri : دوستار چوق نسته کوردی اوکمدق باشم بنم .

[9] F. Babinger : GOW s. 38. 1927 Leip.

ESERLERİ

Şiirleri — Kitâb-ı Cihânnümâ — Adı — Yapısı — Târîh-i âl-i Osman veya Neşri tarihi — İçindekiler — Ne zaman yazılmıştır — Üslûbu — Dili — Müverrihlik fazileti — Neşri tarihinin değeri ve mahiyeti

Şiirleri

Neşriye ait olmak üzere elimize kadar gelen eserler asıllarının parçalarıdır. Bunlardan birisi Târîh-i âl-i Osman, ki Cihânnümânın bir parçasıdır, öteki de bir bolük şiiridir. Tarihindeki beyitlerden de anlaşıldığına göre Neşrinin şiire merakı vardır. Ancak bu beyitler tarihe ait vekayii tasvir ettikleri, ve bir kısmının ash başka olduğu için Neşrinin şairliği hakkında bir değer biçmeğe yaramaz. Yalnız müverrih Âli vasıtasıyla bugüne kadar gelen bir bölük şiirine ve Evliya Çelebinin ifadesine bakılırsa onun bu alanda da orijinal eserler meydana koyduğuna inan uyanır [1]. Fakat zamanında ün salmamıştır [2].

Lâtîfî, divanı vardır diyorsa da [3] böyle bir divan henüz bulunmamıştır. Şuarâ tezkerelerinde de son beyti bulunan şu şiir Neşriye aittir:

کوزلرمدن اقدی دریار کبی یاشم بنم
دوستار چوق نسته کوردی اوکمدق باشم بنم
یکمکچون سیل اشکمدن خیالک لشکری
بر دیرکی انکی کوزلی کویریدر قاشم بنم

Lâtîfî, tezkeresinde bunu tenkit eder. İkinci beyit için "تاریخدر خیال کوزدن کچر قاشدن کچم" demiştir. Bazı kaynaklarda ise bu beyitin farsçadan çevrildiği söylenmektedir. Riyâzî [4] yukarıki şiirin Şah İsmailin:

ران با خیال توشب نیره عبر کشتد
یل بستہ ام را بروکه چشمار چشم

beytinin tercümesi olduğunu söylüyor.

Şuarâ tezkerelerinin bazıları, meselâ Lâtîfî, aşağıdaki beytin Neşriye ait olduğunu, fakat Yavuz Selime isnât olunduğunu kaydediyor [5]:

روی شرق طو تسمه حیرت طکمی شاهیار کبی
صر بیاض صبح آبی سی سپاهییل کبی

Neşriye ait olan parçalar kaynaklarda bunlardan ibârettir. II. Bayazıd için yazdığı methiye metin olarak ilerde vardır (Bak : Sayfa 31).

Neşrinin eseri olduğu şüphe götürmeyen birinci şiir bölümündeki incelik zamanında hoş görülmemiş olabilir. Bu alanda yarattığı eserlerin yokluğundan Neşriyi bir şair ve fikir adamı sıfatıyla incelemek güçleşir.

[1] Âli, Künhül-Ahbâr, yaz. 210: شعری دخی بد دکلر : Evliyâ Çelebi, I, 348; اشاری کوزلدر .

[2] Âşık Çelebi, yaz. 160: شعری چندان مشهور دکلر : .

[3] Lâtîfî, 132 (Köprülü Kütüphanesinde Asım Efendi Kitapları arasında 387 sayılı eser. Bu eser Katalogda yanlışlıkla Edirneli Nazmiye ait gibi gösterilmiştir).

[4] Riyâzî, yaz. 75:

[5] Lâtîfî, yaz. 132: بوشهر مشهور انک اشعارنددر اما عوام ناس بونی سلطان سلیم قدیه استاد ایتشددر .

[5] Bu methiye metin olarak bu kitabın 31 inci sayfasına alınmıştır.

[7] توارینچی خلق ایچره متداول و بضاعت شهریه سی اثنای "توارینجده" اولان ایپاندن معلوماتر ایراده : *Âşık Çelebi: yaz. s. 160*.
حاجت یوقدر .

OSMAN VE ORHAN DEVİRLERİNİ TETKİK

Neşri Tarihinin (Osman ve Orhan devirlerinin) me hazlarını tetkik için ilk adım — Âşık Paşa Zâde, Neşri ve üçüncü bir eser — Âşık Paşa Zâdeye uymıyan kısımların tetkiki: Şecere, Mahmud Bayatî ve diğerleri — râvîler ve meçhul eser — Behcetü'ttevârîh ve Neşri — Genel bitim

Neşri tarihinin me hazlarını tetkikte ilk adım

Neşri, âl-i Osman tarihini yazarken kendisine me haz olan hiç bir eserden bahsetmez. Yalnız başlamların her birinde diyor ki: «Bu tarih, başkalarından aldığı ima eder. Bu tarz, tarihinin hiç olmazsa bir kısmını râvîlerden naklettığını ifade ederse de biz onun yalnız şifâhî kaynaklardan istifade ettiğine hükmetmiyeceğiz. Zaten Neşri tarihinde (Varak 17) de: «...دخی کتب تواریخده مذکوردر و تواریخ مختارده منقولدر...» cümlelerinden Neşrin bu kısımları yazarken yazma kaynaklardan da istifade ettiğini öğreniyoruz. Başlamlardaki bu cümlelerle Neşri, eski «halk kronikeri» nin devamı olan anonim târîh-i âl-i Osmanları andırıyorsa da ayrılmış noktalar vardır. Neşri tarihi hakkında bir hüküm vermeden Osman ve Orhan devirlerini elimizde bulunan en eski tevârîh-i âl-i Osmanlarla mukayese etmek lâzımdır. Eski devirlere ait tevârîh-i âl-i Osmandan elimizde ancak birkaç tane bulunmaktadır. Bunlar Âşık Paşa Zâde, Uruç Bey, Giese'nin neşrettiği anonim, Mahmud Bayatî'nin silsilenâmesi, Muhiddîn-i Cemâlî'nin tarihi âl-i Osmanıdır. Bunlardan başka Şükrullah Efendinin Behcetü'ttevârîhi ve Yazıcı Zâdenin târîhi âl-i Selçuku da ilk Osmanlılardan bahsederler.

Uruç Bey, tarihini 875 (m. 1471) te bitirmiştir (Ahmet Refik, Tevârîh-i âl-i Osman, T. T. E. M. sayı 91, 1926, mart).

Âşık Paşa Zâde Pr. Wittek'in iddia ettiği gibi, tarihini 886 (m. 1482) da yazmıştır. Pr. Giese'nin bastırıldığı tarihin ise son sayfaları eksiktir.

Birisi 869, diğeri 863 vukuatını kaydetmekle beraber ne zaman yazı dıkları belli değildir. Mahmud Bayatî adlı silsilenâmesini Şehzade Ceme verilme üzere 886 (m. 1482) da yazmıştır. Muhiddîn-i Cemâlî ise 959 (m. 1552) vukuatını ihtiva etmektedir. Bunlardan başka pek eskilerde yazılmış İskendernâme vardır ki bu çok muhtasardır.

Âşık Paşa Zâde Neşri ve üçüncü bir eser

Neşri tarihi bu tarihlerle karşılaştırıldığı zaman (Şema II) Âşık Paşa Zâde tarihi ile bu tarihin aynı olan yerlerinin çok olduğu görülür. Bu benzerlik kökten bir olan vak'alar ve hikâyeler için mevzuubahistir. Kökte bir olmıyan hikâyelerle de Neşrinin me hazı ayrılır, Meselâ Süleyman Şahın üç oğlu olduğunu - Dundarı atlıyarak - kaydeden Âşık Paşa Zâdenin Dundarın ölümünü ve bununla ilişkili diğer vekayii yazmaması tabiidir. Şu halde Neşri, tarihini yazarken Âşık Paşa Zâdeden almamıştır. Başka tarihlerden de alarak bir terkîp yapmıştır.

Âşık Paşa Zâde tarihine benzeyen kısımlar pek az farkla, (meselâ Âşık Paşa Zâde de ülemâ ve padişahların hasleti ayrı ve kitap sonunda bir başlamda yazıldığı halde Neşri de her padişah devri nihayetine konmuştur.) a - aynı tarz, b - aynı üslûp, c - aynı fikir silsilesi takip edilerek yazılmıştır. Yalnız bazı hikâyelerde tertip değişikliği ve bazıla-

کلیات تواریخ آل عثمان وغیره

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ایمانک شانی تبلیغ رسالتدر و علمانک شانی علم و عبادتدر و سلاطینک شانی عدل و سیاستدر و انبیا و مرسلین مراتب ثلاثه صحت الایهینی جامعدر اما علماء فخام و فضلاء عظام بونلر دخی کرچه جمله سنه واقفلردر لا کن تنفیذ احکامده سلاطینه محتاجلردر اول سبیدن متوفقلردر اما ملوک کرام و سلاطین عظامدن بریسی قیچن علم شرایعه عالم اولوب تواریخ و وقایعه و قوف بولوب ملوک سالفهک سلاطین سابقهک احوالدرینه مطلع اولسه مراتب ثلاثه جامع اولوب انوار الهی قلبینه لامع اولماغین مظهر احکام نبوت و کشف احوال رسالت اولور زیرا مرسلین تبلیغ رسالت و بونلر تنفیذ سیاست ایدرلر انک ایچوندرلر که السلطان ظل الله فی الارض دنیلور مظهر احکام سیاست و مخزن اسرار و ریاست بونلردر نبوت شاهی ایکی خاتم کیدر بر مقده و ایکی کوهر کیدر بر کاند

بیت: نوانی که شاهی و بیغامبری دو خاتم بود در یک انکشتی

نته کم نور نبوت اولسه ظلمه ضلالتده و غیب قوانیده عقل سر کردان و ضرر میدانده اولوب طریق مستقیمه مهتدی اولمز ایدی امور سیاست دخی اولسه عالمده نظام اولیوب ضغفانک دودی تظلمی ظلمهک ظلمن آتشدن چیقوب خانه سنک روزنه سندن طشیره چیقاردی بو معانی ظاهره بی تذکیر ایدوب طول عمرده بن دخی سودا ایتدیمکه علی قدر الطاقه اکثریه علم تاریخدن بر کتاب جمع ایدوب تذکر دلد ممکن اولدقجه ملوک ماضیهک احوالی بالکلیه جمع ایدم.

زیرا کوردیمکه سائر علومده مصنفات کثیره تصنیف و تأکید اولمش که هر بری شافی و کافی در و اما علم تواریخده اولان کتب متفرق و غیر مجتمع بولدم و هیچ بر تاریخ دخی موقعنده واقع اولماش خصوصاً ترکی لسانده پس ابتداء طلمده نقل مساعده ایتدیکه الی یومنا هذا تسوید ایدوب جمیع طلمه و قوف و یردکی ایچون اشیو کتابه کتاب جهان نما دیو آد و یردم بحمد الله و المنة که سلطان اعظم و خاقان معظم مفخر الملوک العرب و المعجم ظل الله فی العالم السلطان ابن السلطان سلطان بایزید خان غازی ابن سلطان محمد خان غازی ابن دولتنده و سایر معدلتده بیاضه کلوب کتابه فاخر اولدی آندن بایزید خان غازی ابن الله دولتله اجدادی آل عثمانک تاریخخی بو کتاب جهان نماده تا اوغوز خاندن برو و آنک احوالدریه و اولادک قسم سادسده افراز ایتدم تا که سمع شریفه مشرف اولوب خاتمه کتاب خیرله مختشم اوله آمین یا معین.

فی بیان قسم سادس اولاد اوغوز خان

اوغوز خان ترکیک احوالن اصولیه و فروغیه بیان ایدر بوقیم اوج طبقهیه منقسمدر که ذکر اولونور .
طبقه اولی انساب اولاد اوغوز خان بیاندردر .
طبقه ثانیه سلاطین سلجوقیه رومی ذکر ایدر .
طبقه ثالثه سلاطین روم که آل عثمان غازی در آنک بیاندردر .
طبقه اولی اولاد اوغوز خان و انساب اوغوز خان بیاندردر .

rında kelime değişiklikleri vardır ki bunlardan ikincisinin müstensihler tarafından yapılmış olması çok muhtemeldir. Her iki eserde de vekâyiin başlangıç ve sonunun birbirinden farksız olması ve aradaki aykırılığın kelime ve tertip değişikliğinden ibaret kalmasına göre bu ayniyetin sebebi iki suretle izah olunabilir:

- 1 — Ya Neşrî, kendisinden evvel tarihini yazan Âşık Paşa Zâdeden almıştır.
2 — Veya Âşık Paşa Zâdey- de mehz olan üçüncü bir eserden istifade etmiştir.
Âşık Paşa Zâdenin, tarihinin ilk kısmını yazarken yalnız şifâhî rivayetlerden değil bir
kaynaktan da istifade ettiğini gösteren yerler vardır:
Âşık Paşa Zâde (İstanbul basımı, 35), Orhan devrinin sonunda:
a — *یا زادم جمعه علم یتشوب یازدم صائحه کزکه بابانن یازدم* diyerek yazılı «bir tarih» okuduğunu;
b — Orhanın Bursayı fethinde (s. 29),

اسان اولدی بروسه اول غازییه
مناقبهکم یازدی اولدی برهان

c — Karası fethini anlatırken, (s. 45) :

سورلدى قىراسى تەدبىرى كىتىدى
يازلىدى دۇفترى اورخانى طوۋىدى

diyerek yine vukuatın cereyanı sırasında yazılan bir eserden aldığını söyler.

Kâtib Çelebi [1], Âşık Paşa Zâde tarihinden bahsederken buna mehzaz olan bir eserden de bahseder: Orhanın imamı İlyasın oğlu Yahşi Fakihin kitabıdır ki, bu da babasından naklen yazmıştır, der.

Bizim bunlardan çıkaracağımız netiye: Osman ve Orhan devirlerine ait, o zamanda yazılan bir kaynak bulunduğuudur. Neşrinin bunu görüp görmediği meselesine gelince bu eseri görmüş olması şu sebeplerden dolayı ihtimal dahilindedir:

- 1 — Âşık Paşa Zâde ile Neşrî arasında bulunan ayrımlıklar (kökten bir olan vak'alarda), meselâ Süleyman Şahın ölümünden sonra kardaşların ihtilâfı ve Sürmeli Çukura konmaları aynıdır. Burada Âşık Paşa Zâde „bunun tafsîli çokdur amafakîr ihtisâr etdüm„ der. Halbuki Neşrî Engürü ve Koca Dağa gittiklerini de yazar.
- 2 — Yayanın icad'ı ikis'inde de aynıdır; Neşrîde Hayreddin Paşa hakkında fazla malûmat vardır.
- 3 — Bursanın fethi sırasındaki vekayi ikisinde de aynıdır. Bundan önceki kısım (ki Bursanın muhasarasına aittir) Âşık Paşa Zâdede yoktur.
- 4 — Karası fethinde Dursun Beyin ölümü ikisinde de aynıdır. Âşık Paşa Zâdede tarih yok, Neşrîde var (735).
- 5 — Semenderenin fethi aynı; tekürünün akibeti ayrılıyor.
- 6 — Süleyman Paşanın cengâverlikleri aynıdır; Süleyman Paşanın eserleri Âşık Paşa Zâdede yoktur.
- 7 — Âşık Paşa Zâde ve Neşrîde aynı silsile takip olunurken Âşık Paşa Zâdede birdenbire yok olan İznıkın muhasarası ve bu aradaki vak'alar diğer Tevârih-i âl-i Os-manda vardır ki bunlar Âşık Paşa Zâde'den ayrı birer kaynaktır.

İkinci şemada görüldüğü gibi, diğer ayrı olan yerlerde me hazların ayrıldığı tespit edilmiştir. Fakat Âşık Paşa Zâdenin aynı olan ve devam eden bu bahisler elimizde bulunan diğer kaynaklarda yoktur. Bundan dolayı Neşri tertibi ile aynı olan ve Âşık Paşa Zâdeye de me haz olan üçüncü bir eserin Neşri kaynaklarından biri olduğu akla gelebilir. Fakat mevcudiyetinden haberdar olduğumuz, Yahşi Fakihe veya başka birisine ait olduğunu iyice kestiremediğimiz, Orhan devrinde yazılmış olan bu eser meydana çıkmadan kat'î bir hüküm vermekte tereddüt etmekle beraber, yukarki yedinci maddeden dolayı Neşrinin bu ilk iki padişah devrini yazarken bu eski kaynaktan istifade etmesi ihtimali fazladır diyoruz.

Âşık Paşa Zâdeye Uymıyan Kısımların Tetkiki

Şecere Pr. Wittek'e göre Neşri başka bir tarihten istifade etse bile Âşık Paşa Zâde tarihini kopye etmiştir. Yalnız Neşrinin istifade ettiği Âşık Paşa Zâde nushası bugünkünden farklıdır. Âlînin Âşık Paşa diye kaydettiği nushadır, bu nûsha delil olarak ta Âlînin Âşık Paşaya attığı şecerenin Neşri ile aynı olduğunu gösterir. Âşık Paşa Zâdeye ait olduğu anlaşılan bu şecere hakikatte Neşri'ninkine çok benzer. Fakat aynı değildir (Şema 1). Bunu Âlî de kitabında sarahaten kaydeder. Âşık Paşa Zâdenin şeceresi «Ays»a dayanır ve arada birçok eksiklikler vardır. Halbuki şecerede şecerenin son kısmı başkadır. Nuha kadar çıkışı ve evvelkini tenkit edici hiçbir ilse şecere kısmını başka bir tarihten aldığına delildir:

و قردخان مراد عیسی در اغوز خان عیسی بن اسحق بن ابراهیم علیہ السلام اغولیدر ددر خطا ایدیلر بیرا عیسی روم اصغر اتاسیدرکوم
Bundan dolayı Âlide kayıtlı şecere ancak Âşık Paşa
Zâde tarihinden bugüne kadar gelen nushalarında kelimelerin değiştirildiğini gösterir bir
dildir. Fakat buna dayanarak Neşrinin bütün kitabını bundan istinsah ettiği hükmünü
çıkarmak doğru değildir.

Bayatlı Mahmud Neşri şeceresi elimizde mevcut diğer tarih şecereleriyle mukayese edilince :

**ve
Diğerleri**

- Diğerleri** 1 — Neşri ve Bayatlı Mahmud şecerelerinin bir kökten,
2 — Âşık Paşa Zâde, Giese'nin adsız ve Uruç-Bey şecerelerinin ayrı kökten doğdukları görülmektedir.

3 — Muhiddîn-i Cemâlîde ise iki şecere de görülmektedir.

Bayatlı Mahmud eserini 886 da yazmıştır [1]. Neşrininki 880 - 898 arasında yazıldığı tahmin edildiğine göre bu efsane ile karışık uzun silsilenâme gibi görünen muhtasar eseri görmemiş olabilir; fakat ona mehzaz olan eseri görüp "şecere," Ertuğrulun çocukları, faslına aynen ve Ertuğrulun "Selçukîler Moğullarla çarpışırken," faslına biraz değişik olarak alması mümkündür.

Muhiddin-i Cemâli 956 vukuatını ihtiva eder; ihtimal ki Neşri tarihini görmüş, içindeki vakıaları karıştırmıyarak yalnız şeceresini tanzim etmiştir. Veya Neşriye mehzaz olan bir silsilenâmeden bu şecereyi alması mümkündür. Burada muhakkak olan şey Neşri şeceresinin Bayatlı Mahmud şeceresiyle olan alâkasıdır.

[1] Kâtib Çelebi, Keşfizzünûn, I, 218.

[1] — Babinger: G.O.w., 1927, s. 31; M. Tahir, Osmanlı Müellifleri, III, 29; *جامع آيين* (Ali Emiri başımı), 2.

Selçuk tarihi yazan Yazıcı Zâde Ali Efendinin kitabındaki şu kayıt [1] şol موجب اوزره که اسلام اهلی توازیخده مذکور و بی اسرائیلک توریت کتایه مسطوردرکه نوح پیغامبر علیه السلام بی یوزن جنوبدن شهادت دکن اوج قییم ایشدی اول قییمی اوغلانیدن حامه و برمشدی که قرالر اتاسیدر و اوچتی قییمی یاقه که ترکک اتاسیدر ورمشدی و یاقی شرقیه کوندرمشدی ترکک و مغوللر دخی بویلدورلر انا تورکک یاقه ابولجا خان دالر وحقق یازلرکه بو ابولجا خان نوح اوغلیسیدر یوقه نوحه اوغلانلارندنمدر Sayfa 25 teki kayida benzer. Yazıcı Zâde Ali bir Selçuk tarihi yazdığından münasebet düştükçe Osmanlılardan da malûmat vermiştir. Fakat bu malûmat bir iki satıra inhisar etmiştir, belki Neşri, tarihinin ilk tabakatı için bu tarihi görmüştür. Benzerlik vardır [2].

Râvileri ve Meçhul eser Ertuğrulun Selçuklulara yardımını Bayatlı Mahmuddan değiştirerek almıştır demiştik. Zaten Neşri bunu Mevlânâ Ayastan rivayet olarak şu suretle kaydetmektedir: مولانا یاسین ملاحه حق منجم قدوة المصنفین [3]. ایشدی اورخالک رکبدارنه ایشدم بیر کیشی ایدی ایشدی ایتدن ودمدن ایشدم

Bu Mevlânâ Ayasın kim olduğunu bilmiyoruz, yalnız :
a) Orhanın Rikâbdarına erişmiş atasından ve dedesinden işittiği vak'ayı Neşriye anlaşması için, hiç değilse Fatih zamanını yaşaması lâzım geldiğinden;
b) ve bu ismin başında Neşrinin sıraladığı sıfatlardan bu Ayasın ülemâdan takva ile tanınmış bir zat olduğu anlaşıldığından:

Bu adamın Bursada Sultaniye medresesinde çalışmış, Fatihe hocalık etmiş, tasavvufia uğraşmış ve 875 te ölmüş olan Mevlânâ Ayas olması mümkündür [4].

Necip Asımın, Mevlânâ Ayasın Orhanın rikâbdarı İlyasla aynı olması ihtimalini ileri sürmesi, her halde Orhan zamanında yazılan eseri bulmak için acele etmesinden dolayı olacak[5]. Neşri bütün eserinde yalnız râvilerin adını yazmıştır. Eğer Mevlânâ Ayasın da kitabından yazsa idi onun adını da öbürleri gibi yazmıyacaktı.

(Onu Orhan zamanına yetişen dedesinden işiten bir insanın Fatih zamanında yaşayıp vak'ayı anlatması aykırı değildir.

Neşride Osmanın İslâmiyetle alakasına dair bir sürü vak'alar vardır ki bunlar Âşık Paşa Zâdede ve elimizdeki diğer kaynaklarda yoktur. Bundan dolayı bunlar için Neşri ayrı bir mehaza müracaat etmiştir. Bu belki de muasırı olan Behiştinin eseridir, çünkü Simavna-ı Bedreddin için yazılan parça ile Neşrinin aynı olduğu görülmektedir. Eser Yıldırım Bayazıddan itibaren başladığı için Orhan ve Osman devirlerinin tetkiki alanından ötede bulunuyor [6].

"Hurûc-ı Osman Gazi," fashıyla Âşık Paşa Zâdeye benzerlik tekrar başlıyor. Bu arada Seyh Ede Balının tercüme-yihali Âşık Paşa Zâdede yoktur ki Neşri Ede Balı oğlu Mehmed Paşadan rivayet olduğunu kaydeder; Ede Balı oğlu (bazı kaynaklarda Balı oğlu) hakkında hiç bir biyografi kitabında malûmat yoktur. Yalnız Müneccim Baş[7] Ede Balının Mahmud Paşa adlı bir oğlu olduğunu, yüz sene yaşayarak birinci Murad zamanında öldüğünü yazıyor. Şu halde Ede Balının oğlu Mehmed Paşa dahi olsa, Neşri zamanına

[1] Yazıcı Zâde Ali, Târih-i Âl-i Selçuk v. 5 Revan küt.

[2] Yazıcı Zâde Ali, Târih-i Âl-i Selçuk 424 » »

[3] Müze nusbası sayfa 20.

[4] Sicill-i Osmânî, I 416; Mecdî Şakayık tercümesi s. 189.

[5] T. O. E. M. sene 1 sayfa 43-44, Necip Asım: Osmanlı tarih-nüvisleri ve müverrihleri.

[6] Rieu kataloğu 7869 N. da Tarih-i Âl-i Osman (Britis müzeumdaki yazmalar. Bunun fotoğrafını Türkiyat Enstitüsü getirmiştir bu eser Saray Revan küt. 1270 Nu. Vekayinâme-i Behişt diye kayıdır.)

[7] Müneccim Baş 283. Sicill-i Osmânî IV; 309

kadar yaşaması mümkün değildir. Buna göre Neşri bunu a) Ede Balı oğlunun rivayetini kaydeden bir kaynaktan, b) veya daha uzak Ede Balı kolundan işiterek kaydetmiştir.

Bundan başka: Yıldırımın esir olması üzerine Rum ekâbirinden gönderip para mukabilinde Yıldırım istemesi rivayetlerini Kutbeddin oğlundan rivayet eder [1]. Şakayika göre (Mecdî tercümesi s. 124) Mevlânâ Mehmed ibn Kutbeddin İzniki, Fenârîden ders görmüş ve 885 te ölmüştür. Babası Kutbeddin Temürle konuşmuştur. Mevlânâ Mehmed Neşri zamanına yetişmiş demektir. Bundan sonra da râvî adları vardır; fakat bunlardan Neşri bizzat işittiğini kaydetmiyor.

Giese, UrucBey ve Neşri Tarihi Uruc Bey tarihi (Babingerin Oksford ve Kembriç nushalarına göre neşrettiği) nushalarında vekayı 899 senesine kadar gelmektedir. T. T. E. kütüphanesinde bulunan ve Uruc Bey nushasının aynı olan bir Târih-i Âl-i Osman 875 e kadardır [2].

Eserin 875 te bitirildiği anlaşılmaktadır. Âşık Paşa Zâdeye benzer kısımları olduğu gibi ayrı yerleri de vardır. Orhan, Osman kısımları çok muhtasardır. Âşık Paşa Zâdeyi görmemişse bile onun me hazını gördüğü muhakkaktır.

Adsız tarih, ki Giese neşretmiştir, 863 (m. 1459) e kadar gelir. Uruc Bey tarihine çok benzer. Bilhassa şu meşhur rüyayı anlatırken rüyayı Ertuğrula atfeder ve Abdülâziz namında bir adamın bunu anlattığını söyledikten sonra der ki : ادمانی اولدیغی سوبلر

Burada mühim olan şey müellifin, ikinci rivayetin başka bir kaynaktan bulunduğu işaret etmesidir. Belki bu eseri Uruc Bey de görmüştür. Ve bu diğer tevârih-i Âl-i Osmana da me haz olandır. Uruc Bey tarihi Neşri ile mukayese edilince görülür ki Âşık Paşa Zâdede bulunmayan bazı vak'alar Neşrinin aynıdır. Tetkik ettiğimiz Osman, Orhan zamanında bu benziyen kısımları Çingiz istilâsı, İznikin muhasarasında Bizanslıların İstanbul teküründen, Osmanın Alâaddinden yardım istemelerine inhisar etmiştir.

Buna sebep Neşrinin bu tarihi görmesi olabilir. Fakat bu tarih için Âşık Paşa Zâde den (ve Neşriden) ayrı okadar malûmat vardır ki eğer Neşri bunları görmüş olsaydı, muhakkak tarihine kaydederd. Meselâ: Uruc Beyin Âşık Paşa Zâde Elvan Çelebiden naklen Babailer hakkında verdiği malûmat Âşık Paşa Zâdede ve Neşride yoktur. Bundan dolayı bu iki tarih sahibi daha önce yazılan Uruc bey tarihini görmemişlerdir. Benziyen kısımlara gelince: buna sebep me hazlarının birliği olmalıdır. Bu da Orhan zamanında yazılan (Âşık Paşa Zâdenin söylediği) eser olsa gerektir. Orhan zamanında yazılan bu eser meydana çıkınca bu hususta daha sağlam fikirler edinebiliriz.

Behcetüttetvârîh Neşri Ertuğruldun bahsederken şöyle bir beyit yazar:

Behcetüttetvârîh ve Neşri Tarihi Neşri Ertuğruldun bahsederken şöyle bir beyit yazar: نوجوان مرد و دلیر و پهلوان داشت غایت قوت تاب و توان

Behcetüttetvârîh ve tercümelerinde ise bu beyit Birinci Murad namı nadır ve şu şekildedir:

[1] Neşri : 104

[2] Ahmed Refik: Tervârih-i Âl-i Osman (T.T.E.M. sene 1928 s. 29).

نوجوان بود دلیر و پهلوان
داشت غایت قوت تاب و توان

Metin ve tercümelerde bunun bulunuşu, şiirin farisî oluşu Behcetü'ttevârihte başka beyitlerin bulunuşu, Neşrinin buradan alması ihtimalini kuvvetlendirir.

Neşriye göre Orhanın oğlu Süleyman Paşanın Rumeliye geçişini teşvikeden, Sultan Orhandır. Behcetü'ttevârihte de böyledir.

ترجمه بهجة التواريخ (ولى افندى 988 b)

بركون خلوت خاصلنده تنها او طور مشر ایدی و اهل قفرک
قتل و قح تدبیرنی ایدو ایدی خاطرینه خطور اتدیکم اول
ددایلی کچمک سرک و اول دیارک کفرارخی ایمانه دعوت ایتکه
کرک اگر قبول ایدرلرسه خوش والله فی الله ضرب و حرب
ایتکه کرکدر بوقکرده ایکن اوغلی سلیمان پاشا درگاه والاسه
یوز سوروب ایچرو کیرمک دستور استدرل امیر اورخان اشیر
فکر اتدی قضیهی اوغلی سلیمان پاشایه حکایت اتدی سلیمان
پاشا دخی بر اوپ دستور دلدلرکم اتدی اورخان اوغلی
سلیمان یو خدمت اوزرینه امیر دیکه چون سلیمان پاشا
شجاعت و سیاست و سخاوت و فراستیه شهرت طوتوب. . .

نشری (ولى افندى . ورق 50 b)

بركون خاطرینه خطور ایدوب قلینه یو سودا دوشدیکم اولایدی
اورتهکی یقیه کچیدی بیوک اوغلی سلیمان پاشا چقه کلدی فکرخی
اکا قهربر ایدوب بیان ایتدی سلیمان پاشا ایتدی اگر بزه
بیورسله الله عتایتیه و پیغمبر معجزاتیه و سنوک دولتشکه
ان شاء الله تعالی تکیه یں اول دیاردن ظلمت کفری کیدروب نور
اسلام ایله میسر قیلنه سلطان اورخان بولک حسن رأین
و عقل کیاستنه معتقد اولغین دستور وروب

Sultan Orhan zamanındaki ülemâ arasında Neşri Mevlânâ Sinanî sayar. Ve Âşık Paşa Zâdeden ayrılır. Mevlânâ Sinan hakkında Neşrinin yazdıkları aynen Behcetü'ttevârihte de vardır. Behcetü'ttevârih:

اورخانک استانه سته واصل اولوب از مدینه
غنی اولوش ایدی عاقبت غایت غنا سندن
سنان پاشا دیو لقب ایتشاردی

مولای سنان عتیه اورخانک کلوب
اورخان اوکاشول قدرسنه و بردی که
سنان پاشا دیکمه معروف اولدی .

Şu mukayeselerden Neşrinin Behcetü'ttevârihi gördüğü, muhtasar olmasına rağmen diğer tarihlerde bulunmayan kısımları bu tarihten aldığı ihtimali kuvvetleniyor.

Hülâsa: Osman ve Orhan devirlerini yazarken Neşri :

1 — Orhan devrinde yazılan bir kaynaktan istifade etmiştir ki bu Âşık Paşa Zâdeye ve Uruc Beye me haz olmuştur.

2 — Yalnız bu kaynaktan istifade etmekle kalmamıştır. Şecere, Ertuğrulun çocukları, birinci Alâaddin Moğollara karşı yardımından sonra yer vermesini, Bayatlı Mahmud oğlu Hasandan veya ona mehez olan bir kaynaktan;

3 — Bazı şiir parçaları ve Süleyman Paşanın Rumeliye geçmesi için Orhan Beyle görüşmesini Şükrullah Efendinin Behcetü'ttevârihinden almış olması muhtemeldir.

4 — Bunlar arasına sıkıştırılan, Alâaddine Ertuğrulun yardımı ve Ede Balının tercüme-i halini râvilerden: Mevlânâ Ayas ve Ede Balı Oğlu Mehmed Paşadan işiterek kaydetmiştir ki başka kaynaklarda yoktur.

Neşri tarihini Orhan zamanı için Âşık Paşa Zâdeden başka bir kaynağa ırca etmekle, Neşrinin Âşık Paşa Zâde tarihini gürmedigini ileri sürmek istemiyoruz. Meselâ Neşri aktaros و مخاربه ایتکروس başlamında Yıldırım Bayazıdın Niğebolu muharebesini anlatırken :

[1] şek- یو غزناک تفصیل و انده اولان ماجرای قره کور طاش ایله اوغلی امور بکدن استفسار اولوب اول خبر و بردی که انده حاضریدی یو اوغراشی فقیره اول .

[1] Neşri, 95.

Yıldırımın Ankara savaşından sonra Temürün yanındaki vaziyetini, ona karşı yapılan muameleyi diye anlattıktan sonra Koca Naib hakkında şu sözleri yazıyor: [1]. اولیچ سلطان مراد خان روسه یه کتیروب تابیلن و بردی

Bu vak'a Âşık Paşa Zâdede aynen vardır [2]. Yalnız Âşık Paşa Zâde : روسه یو صولای روسه : بروسه نایی قوجه ناییدن مسعودکه اول زمانده بارزید خانک صولافردن ایدی و اول قوجه نایب صکره امامیه ده سلطان محمد زمانده دزدان اولدی و صکره یی .

Genel Bilim Neşri tarihinde "başka kaynaklara göre yazdığı kısım," diye ayırdığımız, Osmanlı devletinin kuruluşundan Fatih'e kadar olan vekayi, birçok me hazlara müracaat olunarak yazılmıştır. 1 — Osman ve Orhan devirlerini:

a) O devirde yazılan bir kaynaktan
b) Bayatlı Mahmud oğlu Hasanın Jam Jam inden veya ona mahaz olan bir eserden;
c) Şükrullah Efendinin Behcetü'ttevârihinden;
d) Râvilerden;
e) Şimdilik belli olmıyan bir eserden tertip ederek yazmıştır. Bu belli olmıyan eserin Bihîştin eseri olup olmadığını evvelce söylemiştik [3].

2 — Birinci Murad, Bayazıd v. s. devirlerini yazarken :

a) Âşık Paşa Zâdeden ;
b) Belli olmıyan bir eserden tertip ederek yazmıştır.

Netlyce : 1 — Âşık Paşa Zâdenin ve diğer tevârih-i âl-i Osmanların istifade ettiği en eski kaynak Neşri tarihinde daha iyi saklanmıştır.

2 — O tarihlerde bulunmıyan, tamamen müstakıl vak'aların, başka bir kaynaktan alındığı bilinmekle beraber, henüz meydana çıkarılmamış olan bu eserin yerini tutmak şerefi Neşri tarihine aittir.

3 — Neşri bazı vak'aları Âşık Paşa Zâdeden aynen almıştır. Neşri kendinden sonra yazılan tarihlere doğrudan doğruya veya vasıtaıyla me haz olmuştur. Sadeddin, İdris, Âli'de me haz olarak sıksık adı geçer [4] Solak Zâde ve Münecim Başî tarihinde tesiri görülür.

Bu tetkikin ne kadar eksik olduğu meydandadır. Elimizde ancak tevârih-i âl-i Osmanları mukayese edecek malzeme bile toplanmış bulunmuyor. Eğer bu tarihlerin müşterek kaynağı tahkik ve ispat edilirse Osmanlı tarihi kaynaklarının 150 yıl daha gerilere çıkacağı âşikârdır. Bunun da ehemiyeti büyüktür.

[1] Neşri, 103.

[2] Âşık Paşa Zâde, 79.

[3] Bu kitabın 14 üncü sayfasına bakınız.

[4] Tâccü'ttevârih, 10, 14; ترحمه شت هشت, Murad Molla, Hamidiye kütüphanesi Nu. 928; Künhül-Ahbâr, yazma, v. 6.

Ş E C E R E

Nesri	Âşık Paşa [1]	Âşık Paşa Zâde	Bayatlı Mahmud oğlu	Uruc Bey	Giese Adsız	Muhiddin-i Cemâli
ارطغرل	ارطغرل	ارطغرل	ارطغرل	ارطغرل	ارطغرل	ارطغرل
سليمان شاه	سليمان شاه	سليمان شاه	سليمان شاه	سليمان شاه	سليمان شاه	سليمان شاه
قيا الپ	قيا الپ	قيا الپ	قيا الپ	قيا الپ	قيا الپ	قيا الپ
قزل بوغا	قزل بوغا	قزل بوغا	قزل بوغا	قزل بوغا	قزل بوغا	قزل بوغا
بايتور	بايتور	بايتور	بايتور	بايتور	بايتور	بايتور
اي قتلغ	اي قتلغ	اي قتلغ	اي قتلغ	اي قتلغ	اي قتلغ	اي قتلغ
طغرا	طغرا	طغرا	طغرا	طغرا	طغرا	طغرا
قراي تو	قراي تو	قراي تو	قراي تو	قراي تو	قراي تو	قراي تو
ساقور	ساقور	ساقور	ساقور	ساقور	ساقور	ساقور
بولغاي	بولغاي	بولغاي	بولغاي	بولغاي	بولغاي	بولغاي
ستقور	ستقور	ستقور	ستقور	ستقور	ستقور	ستقور
توقتمور	توقتمور	توقتمور	توقتمور	توقتمور	توقتمور	توقتمور
ياساق	ياساق	ياساق	ياساق	ياساق	ياساق	ياساق
چندور	چندور	چندور	چندور	چندور	چندور	چندور
اي قتلر	اي قتلر	اي قتلر	اي قتلر	اي قتلر	اي قتلر	اي قتلر
توراق	توراق	توراق	توراق	توراق	توراق	توراق
قارا خان	قارا خان	قارا خان	قارا خان	قارا خان	قارا خان	قارا خان
ياسو	ياسو	ياسو	ياسو	ياسو	ياسو	ياسو
يالواج	يالواج	يالواج	يالواج	يالواج	يالواج	يالواج
باي بك	باي بك	باي بك	باي بك	باي بك	باي بك	باي بك
طغرا	طغرا	طغرا	طغرا	طغرا	طغرا	طغرا
طوغش	طوغش	طوغش	طوغش	طوغش	طوغش	طوغش
كوج بك	كوج بك	كوج بك	كوج بك	كوج بك	كوج بك	كوج بك
ارتوق	ارتوق	ارتوق	ارتوق	ارتوق	ارتوق	ارتوق
قارتاري	قارتاري	قارتاري	قارتاري	قارتاري	قارتاري	قارتاري
چكتمور	چكتمور	چكتمور	چكتمور	چكتمور	چكتمور	چكتمور
طوراج	طوراج	طوراج	طوراج	طوراج	طوراج	طوراج
قزل بوغا	قزل بوغا	قزل بوغا	قزل بوغا	قزل بوغا	قزل بوغا	قزل بوغا
عاق	عاق	عاق	عاق	عاق	عاق	عاق
باش بوغه	باش بوغه	باش بوغه	باش بوغه	باش بوغه	باش بوغه	باش بوغه
چور مير	چور مير	چور مير	چور مير	چور مير	چور مير	چور مير
باي سوي	باي سوي	باي سوي	باي سوي	باي سوي	باي سوي	باي سوي
سويج	سويج	سويج	سويج	سويج	سويج	سويج
چار بوغا	چار بوغا	چار بوغا	چار بوغا	چار بوغا	چار بوغا	چار بوغا
قورلش	قورلش	قورلش	قورلش	قورلش	قورلش	قورلش
تورچاو	تورچاو	تورچاو	تورچاو	تورچاو	تورچاو	تورچاو
بالجق	بالجق	بالجق	بالجق	بالجق	بالجق	بالجق
قوماش	قوماش	قوماش	قوماش	قوماش	قوماش	قوماش
قره اوغلان	قره اوغلان	قره اوغلان	قره اوغلان	قره اوغلان	قره اوغلان	قره اوغلان
سليمان شاه	سليمان شاه	سليمان شاه	سليمان شاه	سليمان شاه	سليمان شاه	سليمان شاه
قورخو	قورخو	قورخو	قورخو	قورخو	قورخو	قورخو
بوغازلوان	بوغازلوان	بوغازلوان	بوغازلوان	بوغازلوان	بوغازلوان	بوغازلوان
باي سمور	باي سمور	باي سمور	باي سمور	باي سمور	باي سمور	باي سمور
طورشمش	طورشمش	طورشمش	طورشمش	طورشمش	طورشمش	طورشمش
سوك الپ	سوك الپ	سوك الپ	سوك الپ	سوك الپ	سوك الپ	سوك الپ
اغوز خان	اغوز خان	اغوز خان	اغوز خان	اغوز خان	اغوز خان	اغوز خان
قره خان	قره خان	قره خان	قره خان	قره خان	قره خان	قره خان
ديب تاقيوي	ديب تاقيوي	ديب تاقيوي	ديب تاقيوي	ديب تاقيوي	ديب تاقيوي	ديب تاقيوي
بولجاس	بولجاس	بولجاس	بولجاس	بولجاس	بولجاس	بولجاس
ياقت	ياقت	ياقت	ياقت	ياقت	ياقت	ياقت
نوح [2]	نوح	نوح	نوح	نوح	نوح	نوح

[1] Âlinin Künhül-Ahbârda Âşık Paşaya atfettiği, hakikatte Âşık Paşa Zâdenin eski şekli olan şecere .

[2] Bu şecerelerdeki isimlerin yerleri değiştirilerek Neşriye göre tanzim edilmiştir. Neşride karşılıkları olmayanlar şunlardır : Âşık Paşa Zâdede : ماچين ، موغ ، چين ، چاقين Bayatlı Mahmud oğlu Hasanın şeceresi Neşrinin aynıdır. Yalnız Gök Alb yerine Gün Han, ve iki tane Kayı Han fazladır.

Muhiddin-i Cemâlîde : طوس ، عودي ، قيون ، قنار ، بايتور ، قنار ، قورلش ، سليمان شاه ، بايتور ، قنار ، قورلش ، سليمان شاه ، بايتور ، قنار ، قورلش ، سليمان شاه .

Neşrideki Osman, Orhan devirlerinin diğerleriyle mukayesesi

Nesri	Âşık Paşa Zâde	Muhiddin-i Cemâli	Uruc Bey	Giese Adsız	Behçetü'tte-vârih
1. Şecere [1]	D	D	D	D	—
2. Süleyman Şahın Ahlata gelip Fırtattan geçerken ölümü	D [2]	A	A	A	D
3. Süleyman Şahın çocukları	D [3]	D	D	D	D
4. Kardeşlerin ihtilâfı, Sürmeli Çukura konmaları	A	A	A	A	A
5. Engürü ve Koca Dağa konmaları	— [4]	—	—	—	—
6. Ertuğrulun Alâeddini cenkte görüp ona yardım etmesi	— [5]	—	—	—	—
7. Bunun üzerine Söğüt ve Tomancici vermesi	D [6]	D	D	D	D
8. Uç beyi tayini, tekürlerle uğraşması	—	—	—	—	—
9. Karacahisarın zaptı	—	—	—	—	—
10. Keyhüsrev ve üçüncü Keykubat zamanında Ertuğrulun savaşları	—	—	—	—	—
11. İbtidâ-i devlet-i Osmâniyye, Ertuğrulun çocukları	K [7]	D	D	D	D
12. Osmanın evsafı	K	D	D	D	D
13. Osmanın Kuran önünde durması	—	—	—	—	—
14. İslâmiyete ait rüyası	—	—	—	—	—
15. Osmanın Mal Hatunu kaçırmaması	—	—	—	—	—
16. Eskişehir beyiyle mücadelesi	—	—	—	—	—
17. Ertuğrulun ölümü, Osmanın bey olması	K [8]	D	K	K	A
18. Dundarın Osmana biati	—	—	—	—	—
19. Osmanla Bilecik tekfûrünün dostluğu	A	—	—	—	—
20. Şeyh Ede Balı ve zaviyesi	A [9]	—	—	—	—
21. Osmanın rüyasını Ede Balının yorması	A [10]	D	D	D	—

[1] Kısaltmalar: D = değişik, A = aynı, — = yok, K = kısa; Bayatlı Mahmud oğlu Hasan şeceresi Neşri ile aynıdır. Eseri kısa bir silsilenâmeden ibaret olduğu için cetvele konmadı.

[2] Uruc Bey, Giesenin adsız, Neşri ve Muhiddin-i Cemâlîde bu geliş sebepten Çingiz istilâsı, Âşık Paşa Zâdede ise Acem beylerinin Türkleri koymaları gösterilmiştir.

[3] Bütün tevârih-i âl-i Osmanlarda üç çocuğu yazılı, yalnız Bayatlı Mahmud oğlunda «Dundar» da var.

[4] Âşık Paşa Zâde «bunun tafsilî çoktur ama fakir ihtisâr etdim» der.

[5] Neşri bunu râviden nakleder. Değişik olarak Bayatlı Mahmud oğlunda da vardır.

[6] Bütün Tevârih-i âl-i Osmanlarda (Uruc Bey, 6; Giese adsız 5; Âşık Paşa Zâde, 4) Ertuğrul, oğlunu gönderir ve yer istemesi üzerine burası verilir. Bayatlı Mahmud oğlunda Neşri gibidir.

[7] Neşride Ertuğrul hakkında fazla malûmat var. Uruc Bey, Giese adsız ve Muhiddin-i Cemâlîde ise Osman hakkında fazla malûmat vardır.

[8] Âşık Paşa Zâdede kısadır. Yalnız Neşri ve Behçetü'tte-vârihte Ertuğrulun 93 yaşında öldüğü vardır.

[9] Âşık Paşa Zâdede kelime değişikliği var.

[10] Rüya, Âşık Paşa Zâdede(6) ve Neşride (23-24) Osmana, diğerlerinde (Uruc Bey 8, adsız 6) Ertuğrula atfedilmiştir. Uruc Bey bu rüyayı Abdülâziz adlı bir adam vasıtasıyla Osmana anlatır. Giese adsız ise bu rüyayı tâbir edenin Ede Balı olduğunu söylediklerini ilâve eder.

Neşri	Âşık Paşa Zâde	Muhiddîn-i Cemâlî	Uruc Bey	Giese Adsız	Behçetütte- vârih
22. Müridin bahşiş istemesi Osmanın yazı bilmediği	A	—	—	—	—
23. Ede Balının tercüme-yihali [1]	—	—	—	—	—
24. Kolicenin ihrakı	A [2]	—	—	—	—
25. İnegöl ve Karacahisar tekürleri- nin birleşerek cengi	A	—	—	—	—
26. Osmanın kardeşi Sarubatinın şe- hit olması	A [3]	—	—	—	—
27. Alâaddinın Eskişehirli Osmana vermesi, Karacahisarı fethi	D [4]	—	—	—	—
28. Osmanın, kardeşi Gündüz ile konuşması	A [5]	—	—	—	—
29. Germiyan oğluyla adâveti	A	—	—	—	—
30. Osmanın adaleti	A	—	—	—	—
31. Mihalle Osmanın dostluğu	A	K	—	—	—
32. Samsa Çavuşun tercüme-yihali	A	—	—	—	—
33. Göynük ve Tarakçı Yenicesinin talanı	A	—	—	—	—
34. Feth-i Köprü Hisar	—	—	—	—	—
35. Dundarın Osman tarafından öl- dürülmesi	—	—	—	—	—
36. Köse Mihalin düğünü	A	—	—	—	—
37. Bilecik tekfûrünün düğünü	A	—	—	—	—
38. Mihalin suikasti Osmana haber vermesi	A	—	—	—	—
39. Hile ile Bileciğin zaptı	A	K	K	K	—
40. Yarhisarın zaptı	A	K	K	K	—
41. Düğünü olan Yarhisar tekürünün kızı Uluferin Orhana alınması	A [6]	—	—	—	—
42. Ulufer Hatun, ölümü 699	A	—	—	—	—
43. İznikın muhasarası [7]	—	—	—	—	—
44. İznikın Bizanstan yardım iste- mesi üzerine Osmanın Alâaddin- den yardım istemesi	—	A	A	A	—

[1] Neşri bunu râviden nakleder (Ede Balı oğlu Mehmed Paşa; 14 üncü sayfaya bakın).

[2] Âşık Paşa Zâdede tarihi var: 684

[3] Âşık Paşa Zâdede tarihi var: 685. Tertibi değişiktir.

[4] Âşık Paşa Zâdede değişik ve daha uzun. Neşride o zaman Osmanın 35 yaşında olduğu yazılır.

[5] Âşık Paşa Zâdede ilâveler var. Neşride daha kısa.

[6] Âşık Paşa Zâdede (s. 17) Ulufer (اولوفر), Neşride (s. 30) Lûlüfer.

[7] Yalnız Giese adsızında (s. 8) muhtasar olarak vardır.

Neşri	Âşık Paşa Zâde	Muhiddîn-i Camâlî	Uruc Bey	Giese Adsız	Behçetütte- vârih
45. Bu fetihler üzerine ikinci Alâad- dinin tabıl, alem v. s. göndermesi	D [1]	D	D	D	—
46. Bizanslıların mağlûbiyeti	—	A	A	A	—
47. Nebet [2]	A	—	—	—	—
48. Alâaddinle Osmanın münasebeti	—	—	—	—	—
49. Alâaddinın ölümü [3]	—	—	—	—	—
50. İbtidâ-i hutbei sikke-i Osmâniyye	D [4]	K	K	K	D
51. Osmanın ilk bac alması	A	—	—	—	—
52. Osmanın ilk kanunu	A	—	—	—	—
53. Zabtettiği yerleri oğlu ve adam- larına taksimi	A	A	A	A	—
54. Yenişehir payitaht edinmesi	A	A	A	A	A
55. Birçok yağmalar üzerine tekür- lerin tedbiri [5]	A	D	D	D	—
56 Muharebe	A	D	D	D	—
57. Osmanın kardeşi oğlunun şehit olması	A	A	A	A	A
58. Bursanın muhasarası ve diğer vukuat	—	—	—	—	—
59. Bursanın etrafına iki hisar yapıl- ması	A	A	A	A	—
60. Köse Mihalin islâmiyeti kabulü [6]	A	D	D	D	—
61. Leblebici hisar, Lefke v. s. nin fethi	A	—	—	—	—
62. Mekice ve Geyvenin fethi	A [7]	—	—	—	—
63. Hikâye-i vak'a-i Orhan ma Çodar Fakı	A [8]	K	—	—	—
64. قره جیش in fethi	A [9]	—	—	—	—
65. قره جیش suyunun fethi	A [10]	—	—	—	—
66. Kara Teginin fethi	A	K	—	—	—
67. Samsa Çavuşun hisarda bırakıl- ması, Orhanın dönmesi	A	—	—	—	—

[1] Âşık Paşa Zâde (s. 10) Karaca Hisarın fethi üzerine Alâaddinın yanına giden «Ak Temür» ün sancak vesaire getirdiğini yazar. Uruc Bey ve diğerleri elli katar deve gönderdiğini bu arada kaydettikten sonra, ayrıca istiklâl âlâmeti olarak ta Alâaddinın gönderdiği bir kılıçtan bahsederek.

[2] Neşrideki ilâve kendi zamanına ait mukayesedir (31 b).

[3] Neşride bulunan ve başka kaynaklarda görülmiyen şu kayıt mühimdir: «Osman hutbe ve sikkeyi sultan Alâaddin namına kılmıştı» (s. 32).

[4] Âşık Paşa Zâdede (s. 18) Osman kılıcıyla aldığı yerde hutbe okuturum der. Neşride ise (32) Alâaddin öldüğü için hutbe ve sikkeyi kendi namına kıldı diye yazılır.

[5] Uruc Bey, Giese adsız ve Muhiddîn-i Cemâlîde esas itibarıyla aynıdır. Yalnız tekfûr adları karışık.

[6] Uruc Bey ve Muhiddîn-i Cemâlîde bûsbütün başkadır, Giese adsızında bu yoktur.

[7] Âşık Paşa Zâdede (s. 25) tarih var: 704.

[8] Aynı. Âşık Paşa Zâdede (s. 25) قره جیش gazâsı; Neşride (35) Lefke.

[9] Aynı. Âşık Paşa Zâdede (s. 33) Gazi Rahman; Neşride (36) Gazi Abdurrahman.

[10] Aynı. Âşık Paşa Zâdede (s. 25) قره جیش ; Neşride (30) قره جیش .

Neşri	Âşık Paşa Zâde	Muhiddîn-i Cemâlî	Uruc Bey	Geise Adsız	Behçetüt- tevarîh
68. İznîki ve İznîkîmi taciz etmeleri	A [1]	K	K	K	K
69. Tuz Bazarının fethi	—	—	—	—	—
70. Feth-i Bursa [2]	A	D	D	D	D
71. Adranos hisarının zabtı	A	—	—	—	—
72. Orhan ve Osmanın Bursa tekfûrû ile konuşmaları	D [3]	—	—	—	—
73. Müslümanların Bursaya girmeleri	A	A	A	A	A
74. Bursa tekfûrû vezirinin Orhanla konuşmaları	A	—	—	—	—
75. Bursada yapılan mescit.	—	—	—	—	—
76. Bursayı kim fethetti?	A	A	A	A	A
77. Konur Alp ve Akça Kocanın fü- tuhâtı.	A	K	—	K	—
78. Semenderenin fethi	A	—	—	—	—
79. Semendere tekfûrûnün âkibeti	A [4]	—	—	—	—
80. Akça Kocanın tekfûrûlerle müca- delesî.	A	—	—	—	—
81. Aydosun fethi	A	—	—	—	—
82. Aydos tekfûrû ve kızının âkibeti	A	—	—	—	—
83. Abdurrahman Gazi hakkında	A	—	—	—	—
84. Akça Koca ve oğlu hakkında	—	—	—	—	—
85. Ede Balı, Balhun ve Osmanın oğlu [5]	A	K	K	K	—
86. Bursanın fethi hakkında diğer rivayet	—	—	—	—	—
87. Osmanın vasiyeti	A	A	K	K	K
88. Osmanın ölümünden sonra Or- hanın kardeşi Alâaddinle konuş- maları	A	K	K	K	K
89. Alâadin Paşa ne yaptı[6]	A	K	K	K	K
90. Akça Koca ve Konur Alpın ölümü	A	—	—	—	—
91. İznîkîmi seferine hazırlık	A	—	—	—	—
92. Yalak Ova ve civarının vaziyeti	A	—	—	—	—

[1] Aynı. Âşık Paşa Zâdede tarih 705 (s. 28) tir.

[2] Aynı. Âşık Paşa Zâdede tarih 726 (s. 30) dir. Uruc Bey, Geise adsız, Muhiddîn-i Cemâlîde de Orhan 726 da fetheder.

[3] Âşık Paşa Zâdede (s. 30) yalnız Orhan konuşur.

[4] Âşık Paşa Zâde (s. 32) İstanbul tekfûrûnû Samandere ve İznîkîmi tekfûrûnû satın aldığı söyler. Neşride (41) İznîkîmi tekfûrûnün Samandere tekfûrûnün satın aldığı yazılıdır.

[5] Uruc Bey, Geise adsız ve Muhiddîn-i Cemâlîde Osmanın ölümü 727 dedir.

[6] Uruc Bey, Geise adsız ve Muhiddîn-i Cemâlîde kıyafet için Hacı Bektaşın izin alındığı yazılıdır.

Neşri	Âşık Paşa Zâde	Muhiddîn-i Cemâlî	Uruc Bey	Geise Adsız	Behçetüt- tevarîh
93. İznîkîmi sahibesinin teklifi vetedbirî	A	—	—	—	—
94. İznîkîmidin alınması ve Süleyman Paşanın orada kalması	A [1]	K	K	K	K
95. Akça Koca sülâlesi	A [2]	—	—	—	—
96. Orhanla Alâaddin'in askerî kıya- fet hakkında konuşmaları	A	A	A	A	A
97. Yayanın icadı	A [3]	K	K	K	—
98. Giyiniş tarzı	A	K	K	K	K
99. İznîkin fethi	A [4]	K	K	K	K
100. İznîktaki inşaat	A	K	—	—	K
101. Medrese müderrisleri	A [5]	—	K	K	—
102. Orhanın şehirleri dağıtması	A	K	A	A	A
103. Hikâyet-i feth-i Karası	A [6]	A	K	K	—
104. Hikâyet-i Geyüklü Baba	A [7]	K	—	—	—
105. Orhanın evsafı	D [8]	—	—	—	—
106. Öteyakaya geçmek için Orhanla Süleyman Paşanın konuşması	—	—	—	—	A
107. Süleyman, Ecebey ve Fazlın ko- nuşmaları	A [9]	A	A	A	A
108. Rumeline geçiş	A	A	A	A	A
109. Çumnuyu almaları	A [10]	A	A	A	A
110. Ayaşilinenin zabtı	A	A	A	A	—
111. Gelibolu muhasarası	A	K	K	K	—
112. Konur Hisarın zabtı	A	—	—	—	—
113. Gelibolu tekfûrûnün teslimi	A	—	—	—	—
114. Süleyman Paşanın ölümü	A [11]	A	A	A	A
115. Evrenos ve Süleymanın cengâ- verlikleri, Süleymanın eserleri.	A [12]	A	A	A	A
116. Süleyman Paşanın ve Orhanın ölümü	A [13]	A	A	A	A
117. Sultan Orhanın eserleri	D [14]	K	K	K	K
118. Orhan zamanındaki ülemâ	D [15]	—	—	—	A

[1] Âşık Paşa Zâdede (s. 39) «Tahtalı», Neşride (45) Tahtalı.

[2] Âşık Paşa Zâdede (s. 39) azdır. Neşride (45) Elhâc İlyastan ve zaviyesinden bahseder.

[3] Neşride (46) Karaca Halil hakkında fazla malûmat vardır.

[4] Neşride (47) İznîkin fethi tarihi 734, Âşık Paşa Zâdede (s. 42) 730 dur.

[5] Neşride (48) Tâceddin-i Kürdî hakkında malûmat var. Âşık Paşayı da sayar.

[6] Tevarîh-i âl-i Osmanlarda birer satır.

[7] Tevarîh-i âl-i Osmanlarda birer satır. Uruc Beyde (s. 14) tarih var: 730

[8] Âşık Paşa Zâdede az ve değişiktir. Behçetüttevarîhte Neşrinin aynıdır.

[9] Âşık Paşa Zâdeye ve diğerlerine göre öte yakaya geçme düşüncesi Süleymandan doğmuştur; Neşri ve Behçetüttevarîhte ise bu fikri Orhan ileri atar.

[10] Uruc Beyde (s. 18) tarih var: 757.

[11] Neşride (53) ilâveler var.

[12] Tevarîh-i âl-i Osmanlarda ve Âşık Paşa Zâdede Süleyman Paşanın eserleri yoktur.

[13] Neşride (54) Süleyman Paşanın ölüm tarihi 760, Âşık Paşa Zâdede (s. 51) 758 dir. Uruc Bey (s. 19), Geise adsız (19) 759 da, Bayatlı Mahmut oğlu Hasan 761 de, Behçetüttevarîh 751 de öldüğünü yazarlar.

[14] Neşride (54) daha mufassaldır. Bursa hakkında malûmat var.

[15] Neşride ulûfe verildiği ve Mevlâna Sinan hakkında malûmat var ki bu Behçetüttevarîhte aynen vardır. Aynı zamanda Neşri ve Âşık Paşa Zâde arasında tertip farkı vardır.

NEŞRÎ TARİHİNİN NUSHALARI

Nushaların nerelerde bulundukları ve nasıl tetkik edilecekleri — Müze nushası — Millet Kütüphanesi nushası — Süleymaniye nushası — Veliyüddin Efendi nushası — Ankara nushası — Mükrimin Halil Bey nushası — Yozgat nushası — Viyana nushası — Kiel nushası — Paris nushası.

Nerelerde bulundukları ve nasıl tetkik edilecekleri

Tezimin bir parçası da Neşrî tarihinin muhtelif nushalarının tetkikidir. Bu tetkik şöyle toparlanabilir: a) kaç taneve nerelerde bulunduğu, b) dış şekilleri, c) içindekiler, ç) ne zamau ve kimler tarafından istinsah edildiği. Bu kısım çok alâka vericidir. Şimdiye kadar bilinen nushalar pek az olduğuna göre ortaya konacak nusha yeni bir şey olacaktır. Böyle olmakla beraber, her yeni nushanın bulunduğu yere gidip tetkik etmek maddî imkân haricinde kaldı. Bunlardan ancak İstanbul ve Ankarada bulunan nushaları görüp tetkik ettim. Aşağıda birer birer yazacağım.

I — Müze Nushası

Müzei Hümâyûn kütüphanesinde Nu. 479 da Neşrî tarihi adıyla kayıtlıdır. Ebadı 14 X 5,5, kalınlığı 4 santim.

Kitap koyu kahve rengi ciltli, eskice, kâğıt sarımtırak ve çok yıpranmış.

Mürekkep siyah, başlıklar ve cetveller kırmızı (bazı sayfalar cetvelsiz) satır uzunluğu 9,9 santim, adedi 13-15 arasında değişir.

Yazı nesih, bazan talik ve okunması güç.

Sayfa 433.

Başlık : yok. Birincisi sayfa : برله حد بی نهایت و شکر بی غایت اول خلق کردکاره و صناعی پروردکاره که امری کن برله عالی ارواحی و اشباحی ظهوره کتوروب طباق افلاکی پیراسته

diye başlar. Viyana nushasıyla aynıdır. Sayfa 2 : « هجرته الى يوز اون سكرته سلطان علامدين سوري : « طبقة ثالثة سلاطين يوم آل عثمان غازي ياننده » »

başlıyor ki : Mukaddeme, birinci tabakat ve ikinci tabakatin baş kısmı yoktur (takriben 10-15 sayfa). Sayfa 7 : « ابتداء ظهور قردمان » , sayfa 15 : « طبقة ثالثة سلاطين يوم آل عثمان غازي ياننده » »

Bu fasıl ikinci Bayazıdın ikinci Kara Buğdan seferine kadar olan vukuatı Kaydeder. Bu arada eksik olan 'Bünyâd-ı İstanbul faslıdır ki 15 sayfa kadardır. Bu fasıl:

Sayfa 425 : « آثار سلطان بايزيد خان بن محمد خان »

Sayfa 426-430 : « آثار وزراء آل عثمان »

Sayfa 430 : « ذكر العلماء والمشايع در زمان ايشان »

Başlıkları altında Bayazıd zamanına kadar yaşayan vezirler, âlimler ve şeyhlerin hayat ve eserlerinden, yaptığı işlerden bahseder.

Sayfa 432-433 « مدح سلطان بايزيد بن محمد خان »

Başlığı ile II. Bayazıd yazdığı methiye ile kitaba nihayet verir.

İstanbulda yalnız bu nushada methiye vardır.

Son sayfada methiyeden sonra « يا رب العالمين يا رب العالمين » cümlesi, müstensihin imzası ve muhtelif ele geçirenlerin imzası ve birçok karalamalar vardır.

Müstensih : سورة بالعجلة غريدى قوله الفقير على بن عبدالله تحريراً في غايه حرم سنة ٩٩٩

Bu nusha Viyana nushasından sonra eskidir (Viyana 966). Başlangıç ve bitiş ona mutabıktır. Viyana nushasının (Z.D.M.C. XIII, XV.) Nöldeke tarafından basılan parçalarıyla Smirnov'un Türk edebiyat antolojisi (S. 19-24) inde iktibas ettiği kısımlarla yapılan mukayesede ancak birkaç kelime farkı görülmüştür. Bu kitabın bir hususiyeti de birçok yerlerinde beyitlere ve padişahlara yazılan şiirlere tesadüf olunmasıdır. Bundan başka diğer nushalarda bulunmayan darbimesellere de tesadüf olunuyor.

İstanbulda Neşrî nushaları iki kısma ayrılır: Bu nushalar yalnız mehteviyat itibarıyla değil aynı zamanda dil bakımından da ayrılır. Veliyüddin Efendi nushası ve ondan alınanlar (T.T.E.Nushası ve Mükrimün Beydeki) İstanbulun fehinden sonra şehrin yapılışına dair büyük bir kısım yazıyorlar ki Müze, Millet, Süleymaniye nushalarında yoktur. Ya birincisi ilâve veya ikincilerinki eksiktir. Viyana nushası görülmeden bu hususta kat'i bir hüküm verilemez.

II — Millet Kütüphanesi Nushası

Millet Kütüphanesinde Ali Emîrî Efendi yazmaları arasında 220 numarada تاريخ جهان نماي نصري adıyla kayıtlıdır.

Ebadı: 28X18,5, kalınlığı 4,4 santim.

Kitap siyah ciltlidir, kâğıt kalınca sarımtırak ve yıpranmamış.

Mürekkep siyah, başlıklar kırmızı. Kenarlarındaki boş yerler oldukça geniş bırakılarak 11X22 büyüklüğünde bir cetvelle çevrilmiştir. Her cetvel içinde 17 satır bulunur.

Yazı: Okunaklı nesih yazıdır. Bazı sayfalar su altında bırakıldığından mürekkep karışmış ve okunması güçleşmiştir. 423 varaktır.

Başlık: « کتاب جهان نما ذکر تواریخ آل عثمان »

Başlangıç: سلاطين روم آل عثمان غازي بيان ايدرو طبقه بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم وخلفاء الراشدين افضل الغزاة والجاهدين في ذكر انساب اكرجه زماناً و ذكرآ مؤخر در اما رتبة و قدراً مقدمدر تأخر زمانى تقدم رتبة مناقى دكدر و تهكم حضرت رسالت خاتم النبيين در ذكر انساب آل عثمان وكيفيت نزولهم الى الروم راويان اخبار و ناطلان آثار شويله روايت ايندركم diyerek Osmanlı hanedanının zikrinden başlıyor. Mukaddeme, birinci ve ikinci tabakat yoktur. Üçüncü tabakatta bulunan başlıklar aynen var, yalnız kelime değişiklikleri ve eksikleri vardır. «Rivayet olunur ki» yerine «derler ki», Mevlânâ Ayasın müze nushasında bulunan başındaki sıfatlar yok, I. Muradın tercümayihali ve İstanbul yapısını gösteren parça yok. Dil itibarıyla müze nushasının aynı, II. Bayazıt zamanında 890 vukuatını kaybeder.

Varak 416 « آثار سلطان بايزيد خان... »

Varak 417 « آثار وزراء آل عثمان و اسامهم... »

Varak 421-423 « ذكر العلماء والبدلاء والمشايع الذين ظهور في انهم... »

Fasıl bittikten sonra «... و بونلرك اكثر من سلاطين بايزيد خان زمانده واقع اولدى جهلى حقه رحمتنه واصل اولدى رحمة الله... » yazılıdır. II. Bayazıd yazılan methiye yoktur. Beyitler daha azdır. En son sayfada: صاحب ملك حسن انا « ملك الفقير محمد ذوالفقار » imzasından başka kaydı vardır.

Kimin tarafından ve hangi tarihte istinsah edildiği belli değildir. Bu nushanın yıpranmış olmaması, kitabın daha sonralarda yazıldığını hatıra getirebilirse de, çok kimse tarafından okunmadığına da işaret edebilir. Yalnız nushadaki öz Türkçe kelimeler, istinsah edildiği nushanın eski zamanlarda yazılmış olduğunu gösteriyor.

III — Süleymaniye Nushası

Süleymaniye Kütüphanesinde 2080 numarada "Tevârîh-i âli Osman", adıyla kayıtlıdır. Kitap mukavva ciltlidir.

Eb'adı: 19X13,4 kalınlığı 3 santim.

Satır boyları farklı: 3.5.8. santim boylarında, Cetvelsizdir.

Mürekkep: Siyah, serlevha yok. Yeri boş bırakılmıştır.

Kâğıt: Sarımtırak, yıpranmış, sert, lekeli, bazan sayfalar yamalı 163 varaktır.

Yazı: Bozuk talik, okunması güç.

Başlık : کلیات تواریخ آل عثمان

« بو شهره یایب اندوآتون اتدی مسجدر و مدرسه یایب خانقاهلر بنا اتدی و بنوک ایام دولتده ترک استانبول قشوشده درک کتب ملک قسطنطنیةدن جزیه و خراج الار و سلطان مسعود الی بر ییل پادشاه اولوب اوغلی سلطان قطب الدین » in yerine geçtiğini anlatarak başlıyor. Baştan mukaddeme, birinci ve ikinci tabakat eksiktir. Bundan sonra aralarda düşmüş yapraklar vardır. Meselâ: Orhanın Alâaddin Paşa ile yaya teşkilâtı için konuşmalarından I. Muradın oğlu Yıldırımın düğününde Hamidoğlu Hüseyin Beyle alınacak kalelerin karşılaştırılmasına kadar olan vak'alar eksiktir. Varak 43-44 arasında yine eksiktir ki I. Muradın Filibeye konmasından sonra olan kısımdır. 104-105 Düzmece Mustafa vakası eksiktir. Bundan başka fıkra eksiklikleri de vardır. V.22 b. hikâyet-i feth-i Mekke'de gazilerle Osman arasındaki muhavere, v. 28 Akça Koca ve oğlu hakkında 8.10 satırlık fıkra yok. V. 30 Fazlullahın Sultan Murada hocalık ve vezirlik etmesi kayıtlı değildir.

Metin II. Bayazıdın cülûsu ve Buğdan seferine kadar olan vak'aları ihtiva ediyor. Varak 156-160 حکایات وزرای.

Varak 163 b de ülemâ ve meşayihden sonra : علمدان مولانا : سلطان مراد زماننده بونلرک بعضی حیاتیده یی شرفلین قری و مولانا کوردانی مصر و درس عام ایادوب کلدی و علامالدین زوی نجات کلدی و مجیدن مولانا طوسی کلدی و مشایخدن Cümleleriyle bitiyor. Sonu eksiktir. Müstensihî ve istinsah edildiği tarih belli değildir.

Bu nusha ile Neşrî arasında münasebeti ilk sezen Hüseyin Namıktır [1]. Hüseyin Namık bu benzerliği gördüğü halde bunu daha eski ve başka bir vesika addetmiştir. Halbuki Cihânnümâ tarihidir. Nushada da V. 8b de سابق بو کتاب جہان ناما kaydı, Fatihin ölümünden sonraki vekayii anlatırken مؤلف بن ییلہ ایدم kaydı diğer nushalarla aynıdır. Babinger (G.O.W, S. 41) Bu nushayı anonimler arasında zikerediyor. Anlaşılan Babinger katalogun dışına çıkmamış, nushayı görmeden anonim damgasına vurmuştur.

IV — Veliyyüddin Efendi Nushası

Bayazıd Camisi içindeki Veliyyüddin Efendi kütüphanesinde 2351 numarada جہان ناما تاریخ adıyla kayıtlıdır.

Eb'adı : 14 X 20, kalınlığı 5 santim.

[1] Osmanlılar ve Kayıhan kabilesi («Dergâh» macmuası 1337. Nu. 37, s. 152-153).

Kitap sarı ciltlidir. Kağıt sarımtırak kirlice.

Mürekkep: siyah; başlıkları kırmızı. Cetvelsizdir. Her satır 8 santimdir; her sayfada 17 satır vardır.

Yazı : Okunaklı talik. 335 varaktır.

Başlık : کلیات تواریخ آل عثمان

Mukaddeme, birinci, ikinci ve üçüncü tabakat başlıklarının hepsini içine alır. II. Bayazıda yazdığı methiye yoktur. Vukuat 890 a kadardır.

Vüzerâ, meşayih, ülemâ fasılları vardır. Bundan sonra 955 senesi vukuatına kadar olan kısım ilâvedir. Varak 335 : « طاهر و طاهر و سحرارو یازیلر طوی عساکر اولدی و بو عظمت ایله ارزوی مرادلرینه متوجه اولوب قوتہ کوچہ منزل به منزل شاه طهماس اوزرینه روانہ اولدی بترک ۹۵۵ سنہ سندہ ایدی مبارک شہر رمضان شریفک ۱۶۶۶ یدیمی پنجشنبہ فردوسی دومند بو کتابی تمام ایلدی دیدی تاریخن فردوسی ختم کاه سنہ ۱۰۶۶ م ل » kaydına göre nushanın Firdevsî tarafından 1066 da bitirildiği anlaşılmaktadır. Şu halde II. Bayazıddan sonra yazılan kısımları Firdevsînin yazması ihtimali vardır. Veya başka bir tarihten alarak buraya nakletmesi de imkân dahilindedir. Yahut böyle bir kitabı aynen istinsah etmiştir.

Bu Firdevsî hakkında fazla malûmatımız olmadığından biz üçüncü ihtimali kabul ederek bu nusha Firdevsî tarafından 1066 tarihinde istinsah edilmiştir diyoruz.

V— Ankara Nushası

T.T.E. kütüphanesinde 17 numarada Neşrî tarihi adıyla kayıtlıdır.

Eb'adı: 21 X 15 kalınlığı 3,5 santim. Satır boyları 8,5 santimdir.

Cetvelsizdir. Her sayfada 19 satır vardır. Kitap mukavva ciltli ve arkası yırtıktır.

Mürekkep siyah. Serlevhalar kırmızı. Kâğıt beyaz çok eski değil.

Yazı : Talik - rik'a arası. 231 varaktır.

Kabındaki kayıtlar : « تاریخ آل عثمان خللہ اللہ ملکھم الی اخرالدوران بوتاریخ قبچہ برتاریخدر لکن غایت صحیحدر و خواجہ تاریخنامہ آخذیدر و آدن دخی تفصیلیجہدر رحلہ اللہ علی مؤلفہ »

Daha sonra da kitabı ele geçiren diğer kimselerin imzaları vardır.

Başlık : « کلیات تواریخ آل عثمان و غیر رحلہ اللہ علیہم اجمین بسم اللہ الرحمن الرحیم »

Mukaddeme birinci, ikinci ve üçüncü tabakatı aynen ihtiva eder. Sonunda II. Bayazıda yazılan methiye yoktur. Vukuat II. Bayazıd zamanında 890 a kadar gelir. Vüzerâ, ülemâ ve meşayik fasılları vardır. Bundan sonra 955 yılı vukuatına kadar olan kısım vardır ki ilâvedir. Bu nushanın bitimi Veliyyüddin Efendi nushasının aynıdır. Son kısmı :

« طاهر و طاهر و سحرار و یازیلر طوی عساکر اولدی و بو عظمت ایله ارزوی مرادلرینه متوجه اولوب قوتہ کوچہ منزل بمنزل شاه طهماس اوزرینه روانہ اولدی بترک ۹۵۵ سنہ سندہ ایدی مبارک شہر ربیع الاول یکرری اوچنچی کونندہ تمام اولدی بو کتابی تمام ایلدی دیدی تاریخن فردوسی ختم کاه سنہ ۱۰۶۶ - ۱۴۴۱ م ل »

اه خیرہ یازسون شرف انک کراما کاتب

کم دعا ایله اکارسه اشبو خطین صاحب

Bu fıkradan anlaşıldığına göre kitap Firdevsî tarafından 1066 senesinde bitirilmiştir. Altınadaki beyit ise istinsahın başkası tarafından yapıldığını göstermektedir. Zaten 25 inci sayfada nushanın Sultan Mecid zamanında (Cülûs 1255) istinsah edildiğini gösteren bir kayıt vardır « بو قانونلرہ تمارلر اولادن اولاده ویریلور ایدی تا سلطان محمود ثانی تک اواخر ایامنده تغییر ایلدی شیبیدی میری طرفندن ضبط اولمقدہدر : » لکن غرابت یونددہرکه هیچ یر فائدہ ی مقید اولدی بلکه دولت علیہ او وقتدہیری فنا مضایقہدہ و دیون کثیرہ ی مستغرق اولدی اصلہ اللہ مالمہم

Müstensih'in adı belli değildir; içindekilerin ve sonundaki adın Veliyyüddin Efendiyle aynı olması ondan çekildiğine delildir.

VI— Mükrimin Halil Bey Nushası

Mükrimin Halinin hususî kütüphanesinde bulunmaktadır.

Eb'adı : 21,5 x 27,5, kalınlığı 3,5 santim.

Mürekkep : siyah, başlıklar kırmızı. Yazı rik'a. Güzel meşin ciltli 294 sayfadır. Varakların arkası yazılı değildir. Sayfalarda cetvel yoktur. Her sayfada 26 satır bulunuyor. bazan değişiyor.

T.T.E. nushasından 1931 senesinde Mustafa Ef. tarafından istinsah edilmiştir. İçindekiler Ankara nushasının aynıdır.

VII — Yozgat Nushası

I — Yozgatta Maarif kütüphanesinde «Târîh-i Oğuziyyân» veya «Tevârîh-i âl-i Osman» adıyla kayıtlıdır. Bu nushanın sonunda 1021 tarihinde Derviş Çavuş adında birisi tarafından istinsah edildiği yazılıdır [1].

VIII — Viyana Nushası [2]

Viyana Millî Kütüphanesinde 986 numarada kayıtlıdır (Eb'adı hakkında malûmat yok).

Kâğıt : Sarımtırak, eskice ve yıpranmış.

Mürekkep: Siyah, başlıklar kırmızı.

Her sayfasında 15 satır vardır; satır aralığı geniştir.

Yazı : Nesih. 250 varaktır. Birinci ve ikinci varak arası kaybolmuştur.

Müstensih : Hüseyin ibn Hasan 966 senesinin 20 seferinde ikmal etmiştir. İçine hemen hemen bütün hikâyelerin serlevhalarını almıştır.

Varak 1 : Şöyle başlıyor : حمد في غایت وشكر في نهایت اول خالق كرمكار

Varak 2 : اولادانساب اغوز خان بيانندهدر

Varak 6 : انساب اولادسلجوقيه روميه بي ذكر ايدر

Varak 17 : سلاطين روم آل عثمان غازي بيانندهدر

Varak 245 : امار وزراء آل عثمان و اسامهم

Varak 248 : ذكر الملوك والبدلاء و ذكر المشايخين

Nöldekenin Z.M.G. mecmuasında (xv) neşrettiği Bayazıda yazılan kaside de Müze nushasının aynıdır. Baş da Müze nushasına benzer.

IX— Kiel Nushası [3]

Pr. Menzelde bulunan nushadır ki 898 de yazılmıştır[4]. Neşri nushalarının en iyisidir. Bayzıda kadar olan vukuatı kaydeder.

[1] Ankara Etnoğrafya müzesi müdürü Osman Feridden naklen.

[2] Babinger : G.O.W. s. 38, Flügel : A.T.H. C.2, S. 209 Nöldeke : Z.M.G. 1859 s. 176-184 (Bu kısım bu kitaplardan alınmıştır).

[3] Burası Pr. Menzel tarafından gönderilen Kiel nushası fotoğrafisine ve Pr. Wittek'in söylediklerine göre yazılmıştır.

[4] 898 tarihi Neşri tarihinin bitim tarihi olabilir. Çünkü kitabın sonunda müstensih tarafından Süleyman Kanuniye kadar Osmanlı padişahlarının adları yazılmıştır. Yalnız Kiel nushasında 898 de bittiği kayıtlı olduğu için bu tarihin bitim tarihi olduğuna kat'iyetle hükmedilemez

Başlık ve ilk satır şöyledir:

تاريخ آل عثمان بعالي

جباردی ترکستاندن بلاد شرقیه و شهابیه مستولی اولوب اغوز نام بر اوغلی اولدی حق تعالی توحید ارشاد اتدی استاف اتراسکن اول لاله الااله دین بو دردقچه که حالته رجولیتیه ارشدی اتاسی علری بناتندن تزویج ایدوب اولادلی اولدی

Oğuzdan başlayarak hayatından ve oğullarından anlatır. Diğer nushalara nazaran Oğuz tarihi daha kısadır. Son sayfada II. Bayazıda yazdığı kasideden sonra :

امین یا رب العالمین و یا خیر المناصرین

ثم وقت بین المصلوتین من یوم الثلاثاء ايامین

والعشرین من شهر الربیع الاخری سنه ثمان و تسعين و ثمانمائة

yazıları ile kitap bitiyor. En sonunda Kanunî Süleymana kadar olan padişahların cülûs seneleri ve saltanatları yazılmıştır.

X — Paris Nushası

II — Pariste millî kütüphanede türkçe eserler kısmında ilâve Nu. 153 te kayıtlıdır. En güzel bir yazı ile yazılıdır. II. Bayazıda kadardır.

Neşri Tarihine Benziyen ve Onunla Karıştırılan Tarihler

Hanyuvaldanis ve Neşri tarihi

Hanyuvaldanis ve Varantyanus tarihleri latince Leon Klavus tarihini teşkil eder. Her ikisini birbirinden ayırmak güçtür. Leon Klavus'un rivayetine göre Hanyvald, Murad adlı bir tercümana Türk tarihlerinden muntahap kısımlarını tercüme ederek bana takdim et demiştir. Bundan dolayı Muradın muhtelif eserleri derliyerek bir tarih vücade getirmiş olduğunu kabul etmek lâzımdır. Neşri tarihinin Oğuz ve Selçuk kısımları Hanyuvaldanis tarihine benzemez. Şecereden itibaren İstanbul fethine kadar beraberdir. Bu kısımda dahi birçok mütabakatsızlıklar vardır. Bu da Hanyuvaldanis'in Neşriden başka bir kaynaktan istifade ettiğini gösterir. Şu halde $H = A + \text{diğer membalar}$.

Belki Hanyuvaldanis'in istifade ettiği eser Neşri değil, Âşık Paşa Zâdenin eski nushası (A) dır. Ve diğer me hazları arasında Neşrinin de istifade ettiği Behiştî olduğu için Neşri ile olan müşabeheti artmaktadır. Hatta bu müşabeheti gören Hammer (c 1, s. 34) Hanyuvaldanis tarihini Neşrinin latinceye tercümesi olarak kabul etmiştir.

Pr. Vittek bu fikrini M. O. G. 1921 - 22 mecmuasında söyler. Hanyuvaldanis'in eserini görmediğimden bunun hakkında bir fikir edinmemekle beraber diyebilirim ki Eski Âşık Paşa Zâde + Behiştî olduğunu iddia eden Profesör 15 inci asır vukuatını da içine alan Hanyuvaldanisin Neşriden istifade etmiş olması ihtimalini niçin kabul etmediğini izah etmiş değildir.

Rüstem Paşa ve Neşri tarihi

Rüstem Paşa hakkında Babinger [1] kitabında: "Rüstem Paşa tarihi adı ile meşhur olan Tevârih-i âl-ı Osmau tamam olarak 968 tarihine (1560) kadar varır. Bu kitapta eski vukuata ait olan tasvirler, bir birine yakın olan Tevârih-i âl-ı Osmanlardan: Muhiddin ve Neşrinin eserlerine dayanır. Ancak II Mehmedin hükümet devrinden itibaren ayrı şekil alır ki bunun içinde belki ilâveler yapılmış olduğu söylenebilir," diyor. Üniversite kütüphanesi, Halis Eendi kitapları arasında 3741 numarada Neşri tarihi adıyla kayıtlı 968 tarihine kadar gelen eser ve Müzeyi Hümayunda 480 numarada târih-i Neşri -i cihânnümâ adıyla kayıtlı, 994 tarihine kadar gelen eserleri tetkik ettikten sonra aldığımız aşağıdaki neticeden dolayı Neşri tarihi olmadıkları, Rüstem Paşa tarihi olduklarını ileri sürüyor ve müze ve Üniversite gibi ciddi ilim müesseselerinde bu yanlış adların düzeltilmesini diliyoruz. Bu iki kitabın genel tetkiki:

- 1) . Kitabın başında mukaddeme ve içinde hiç bir yerinde Cihânnümâ adı yok.
- 2) . Neşriden alınan yerler kısaltılmış ve bazı yerlerde çok ilâveler konmuş.
- 3) . Neşrinin hayatını gösteren II. Mehmedin ölümünden sonraki fasıl sırf kendi müşahadesi olarak yazılmamıştır.

- 4) . Muntazam bir kanunî devri var.

Bu maddelerden dolayı Rüstem Paşa tarihinin Neşriden ayrılması lâzımdır. Adları yazılı kitaplarda bu tahakkuk etmiştir [2].

[1] Üniversitedeki Neşri tarihi adıyla kayıtlı tarihin Rüstem Paşa tarihi olduğuna B. Mükrimin Halil de kanidir ve Paristede böyle bir nushayı bu adla gördüğünü söylüyor.

[1] Babinger G. O, W. S. 81 - 82

Kiel nushas nin son savfalari

مدح سلطان بايزيد بن محمد خان

امين يارب العالمين وياخير الناصرين
تتم وقت بين الصلوتين من يوم الثلاثاء الخامس
والعشرين من شهر الربيع الاخرى سنة ثمان وتسعين
و ثمانمائة

[illegible]

شد فرمایند آنک ملوک عالمین ، آنکه تو هر چه داری ، اول تا مرید سلطان
 عدو را و بده چنان میکنی آید ، بعد از آن ، هر دو طلبی خواهی بود چون از تو بپایند
 همسر را بعد از آنکه عدو را قطع فتنه کند ، و هرگاه مستطاب محبت و برود
 مالک را حاکم و سلطان سلاطین جهان ، تا سلطنت او تمام و دادر درازند
 حایه ضعف العباد و ما فی اهل العباد ، تا طمع عورت نشاء در قانع لطیفان
 قصور اعدای و سلطان امرتایه کثیر ، با بدو برضو احساسی آنک یکسان
 اهل اسلامه آبی سترشد قندی خدا ، محروم اهل غنا و دولت عظام
 حورن کل مشکلات ارباب دانشا کشته ، در کعبه نشاء به مشکلات آسان
 اقتضای من در سرور و اندون آنک ، زنده حورن کرم بر تو خوشید که تا با
 حق فغانی ملت احد نشاء آبی با دار ، در اوجند تا کمر شمشیر قصور غلام
 لا زال الطاب سلطنت با ونا و اهل کلمه مشربوا ، و سرادقات عتبه بجای آلا و مدود
 امین باب العالمید و با خیرالتامین
 و توفیق من العلیین مریدم الخاسر
 و العسیرین عاصم من الایمان و النعمین
 او طایفه

[illegible]

Bibliyografya

Yazma eserler:

- 1 — Ahmedî: İskendernâme (Üniversite kütüphanesi, Nu. 106).
- 2 — Ali (Yazıcıoğlu): Selçuk tarihi (Saray, Revan köşkü Kütüphanesi, Nu. 1391).
- 3 — Âlî: Künhül - Ahbâr (Üniversite, Halis Efendi Kütüphanesi, Nu. 32).
- 4 — Âşık Çelebi: Meşâirü'sşüerâ (Üniversite, Yıldız Kütüphanesi, Nu. 206).
- 5 — İdris (Bitlisli): Heşt Behişt tercümesi (Murad Molla, Hamidiye Kütüphanesi, Nu. 928).
- 6 — İsmâeddîn: Şakayık-ı Nu'mâniyye (Beyazıt Kütüphanesi, Nu. 5052).
- 7 — Kaf Zâde Fâizî: Zübdetül - Eş'âr (Üniversite, Rıza Paşa Kütüphanesi, Nu. 301).
- 8 — Lâtîfî: Tezkire-i Şüerâ (Köprülü Kütüphanesi, Âsım Bey Kitapları, Nu. 387. Katalogda yanlışlıkla Nazmî tezkiresi diye yazılmıştır; Üniversite, Nu. 720).
- 9 — Muhiddîn-i Cemâlî: Târih-i âl-i Osman (Millet Kütüphanesi, Nu. 15).
- 10 — Neşrî: Cihânnümâ (Velîyüddin Efendi Kütüphanesi, Nu. 2351).
- 11 — Riyâzî: Riyâzü'sşüerâ (Üniversite, Yıldız Kütüphanesi, Nu. 2708).
- 12 — Şükrullah: Behcetütttevârih (tercüme) (Velîyüddin Kütüphanesi, Nu. 2342).

Basma eserler:

- 1 — Âşık Paşa Zâde: Tevârih-i âl-i Osman, İstanbul 1332 (Giese tarafından da 1929 da Leipzig'te neşredilmiştir).
- 2 — Adsız (Anonim): Tevârih-i âl-i Osman, Breslau 1922 (Giese basımı).
- 3 — Uruc Bey: Tevârih-i âl-i Osman, Hanovr 1925 (Babinger basımı).
- 4 — Bayathî Mahmud Oğlu Hasan: Câm-ı Cem-Âyîn, İstanbul 1331 (Ali Emîrî basımı).
- 5 — Mecdî: Şakayık tercümesi, İstanbul 1269.
- 6 — Hoca Sadeddîn: Tâcütttevârih, İstanbul 1280.
- 7 — Müneccimbaşı: Sahâyifül - Ahbâr, İstanbul 1285.
- 8 — Evliyâ Çelebi: Seyahatnâme (cilt I), İstanbul 1314.

Tercüme-yihâl kitapları:

- 1 — Mehmed Süreyya: Sicill-i Osmânî, İstanbul 1312.
- 2 — Mehmed Tahir: Osmanlı Müellifleri (cilt III), İstanbul 1343.
- 3 — Şemseddin Sami: Kamusül-A'lâm, İstanbul 1316.
- 4 — Kâtib Çelebi: Keşfizzünûn, İstanbul, 1310.
- 5 — Babinger: Geschichte Schreiber der Osmanen und ihre Werke, Leipzig 1927 (G. O. W.).

Kataloglar:

- 1 — Flügel, G. Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich Königlichen Hofbibliothek zu Wien.
(Viyana kütüphanesinde arapça, farsça ve Türkçe yazmalar (A.P.T.H.) C. II, Wien 1856).
- 2—Rieu, CH, PH.D. Catalogue of the Turkish Manuscripts in the Brithish Museum by Charles Rieu. London 1888. (Britiş Müzeumda türkçe yazmalar)

Yeni eser ve mecmualar:

- 1 — Dergâh Sa. 19, 20, 21, Şubat 1338 (Der İslam XI deki makale Cemal Köprülü tarafından tercüme edilmiştir.
Dergâh Sa. 34, 35, 1338 S. 152-153 Hüseyin Namık: Osmanlılar ve Kayıhan kabilesi.
- 2 — Der İslam : Zeitschrift für Geschichte und Kultur des Islamischen Orient Sa. XI, 1921, Babinger'in makalesi : Simavnalı Bedreddin Sa. XIII, 1923, J. H. Mordtmann'in makalesi.
- 3 — Edebiyat Fakültesi Mecmuası: Sene 2, Sa. 4, 1922 M. O. G. deki Wittek'in makalesi Ragıp Hulusî tarafından tercüme edilmiştir.
- 4 — Mitteilungen zur osmanischen Geschichte (M. O. G.) 1921 - 22 yıl I (E. F. M.) Pr. Wittek : Zum Quellen Problem der ältesten Osmanischen Chroniken mit Auszügen aus Neşri (En eski Osmanlı kaynakları meselesine dair, Neşriden iktibaslar).
- 5 — Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası (T. O. E. M.) yıl I Sa. 40: Necib Asım: Osmanlı tarihî nüvisleri ve müverrihleri.
- 6 — Türk Tarih Encümeni mecmuası (T. T. E. M.) 1926 yıl 16: Ahmed Refik: Tevârih-i âl-i Osman.
- 7 — Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft (Z. D. M. G.) Sa. XIII, 1859 Leip. Nöldek'nin makalesi S. 176 — 184; XV, 1861 " " : Auszüge aus Neşri's Geschichte des Osmanischen Hauses (Neşri tarihinden iktibaslar)
- 8 — Obroscoiye Proizv. Osm. Lit. Smirnov 1903 (Türkiyat Enstitüsü).

Dikkat: kullanılan kısaltmalar eserlerin adları yanına konmuştur.

İçindekiler

Önsöz		Bayatlı Mahmud oğlu Hasan ve diğerleri	13-14
Neşri niçin tetkik ediliyor	1	Râvileri ve meçhul eser	14-15
Neşri hakkında etütler ve basılmış Neşri metinleri	1-2	Giese, Uruc Bey ve Neşri tarihi	15
Neşrinin Hayatı		Behçetütttevârih ve Neşri tarihi	15-16
Doğduğu yer ve tarih	3	Âşık Paşa Zâde ve Neşri tarihi	16-17
Ocağı	3	Genel bitim	17
Adı	3-4	Şecere	18
Hayatı	4	Neşrideki Osman, Orhan Devirlerinin Diğerleriyle Mukayesesi	19-23
Memuriyeti, Müderrisliği	4	Neşri Tarihinin Nushaları	
Vak'anüvis mi ?	4	Nerelerde bulundukları ve nasıl tetkik edilecekleri	24
Şairliği	4	Müze nushası	24-25
Ölümü	4	Millet kütüphanesi nushası	25-26
Eserleri		Süleymaniye nushası	26
Şiirleri	5	Veliyüddin Efendi nushası	26-27
Cihânnümâsı, adı	5	Ankara nushası	27-28
Yapısı	6	Mükrimin Halil Bey nushası	28
Neşri tarihi veya Târîh-i âl-i Osman	6	Yozgat nushası	28
İçindekiler	6	Viyana nushası	28
Tarihini ne zaman yazmıştır?	7	Kiel nushası	28-29
Üslûp	8	Paris nushası	29
Dili	8	Neşri tarihine Benzliyen ve Onunla Karıştırılan Tarihler	
Müverrihlik fazileti	8	Hanyuvaldanis ve Neşri tarihi	30
Neşri tarihinin değeri ve mahiyeti	8-9	Rüstem Paşa ve Neşri tarihi	30
Neşri tarihinin mukhddemesi Osman ve Orhan Devirlerini Tetkik		Neşrinin İkinci Bayazıda Yazdığı Methiye	31
Neşri tarihinin me hazların tetkikte ilk adım	11	Bibliyografya	32-33
Âşık Paşa Zâde, Neşri ve üçüncü bir eser	11-13		
Şecere	13		

Sahnelme

19.10.1958

Defu-Bat Ajansı

